

Міністерство освіти і науки України

Луцький національний технічний університет

(повне найменування закладу вищої освіти)

Факультет бізнесу та права

(повне найменування факультету)

Кафедра міжнародних економічних відносин

(повна найменування кафедри)

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
ЗА СТУПЕНЕМ ВИЩОЇ ОСВІТИ «БАКАЛАВР»
ПОДОЛАННЯ БІДНОСТІ В КОНТЕКСТІ ЦІЛЕЙ
СТАЛОГО РОЗВИТКУ: ВИКЛИКИ, ТЕНДЕНЦІЇ
ТА ПЕРСПЕКТИВИ

спеціальність 292 Міжнародні економічні відносини
(шифр і назва спеціальності)

освітня програма Міжнародні економічні відносини
(назва освітньої програми)

Виконав: здобувач вищої освіти
групи МЕВ-41
ЗАНЬ Анна Петрівна

(підпис)

Керівник:
к.е.н., доцент
Урбан Оксана Анатоліївна

(підпис)

Кваліфікаційну роботу
допущено до захисту
«__» _____ 2026 р.
Гарант освітньої програми:
д.е.н, професор
Лютак Олена Миколаївна

(підпис)

Луцьк – 2026 року

ЛУЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет бізнесу і права

Кафедра міжнародних економічних відносин

Ступінь вищої освіти: бакалавр

Галузь знань: 29 «Міжнародні відносини»

Спеціальність: 292 «Міжнародні економічні відносини»

Освітня програма: «Міжнародні економічні відносини»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри міжнародних економічних

відносин _____ к.е.н., доцент Олена БАУЛА

«_____» _____ 2026 року

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ ЗДОБУВАЧУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Зань Анні Петрівні

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема кваліфікаційної роботи: Подолання бідності в контексті цілей сталого розвитку: виклики, тенденції та перспективи

Керівник роботи: к.е.н., доцент Урбан Оксана Анатоліївна

затверджені наказом закладу вищої освіти від «31» грудня 2025 року № 545/01-02

2. Строк подання здобувачем вищої освіти кваліфікаційної роботи «03» червня 2026 р.

3. Вихідні дані до роботи: наукові праці вітчизняних та зарубіжних учених з питань бідності, сталого розвитку, соціального захисту населення та міжнародного досвіду подолання бідності; офіційні статистичні й аналітичні матеріали ООН, Програми розвитку ООН (UNDP), Світового банку (World Bank), Міжнародної організації праці (ILO), Організації економічного співробітництва та розвитку (OECD), Європейської Комісії, Євростату та Державної служби статистики України; публікації у наукових виданнях і аналітичних звітах щодо сучасних тенденцій бідності, соціальної нерівності, реалізації Цілі сталого розвитку 1 «Подолання бідності» та інструментів антибідної політики. Використання зазначених джерел забезпечує комплексність дослідження, об'єктивність оцінювання сучасних тенденцій бідності у світі та в Україні й дозволяє сформувані обґрунтовані висновки щодо перспектив її подолання в контексті досягнення Цілей сталого розвитку.

4. Зміст пояснювальної записки (перелік питань, що потрібно розробити):

ВСТУП. РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ БІДНОСТІ

ТА ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ 1.1. Сутність бідності як соціально-економічного явища.

1.2. Цілі сталого розвитку ООН як глобальна стратегія подолання бідності. 1.3. Методичні

підходи до оцінювання рівня бідності та ефективності політик її подолання. РОЗДІЛ 2.

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ, ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДОЛАННЯ БІДНОСТІ В

УМОВАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ. 2.1. Глобальні та національні тенденції динаміки бідності.

2.2. Основні виклики реалізації Цілі сталого розвитку щодо подолання бідності.2.3.

Перспективні напрями та інструменти подолання бідності в контексті сталого розвитку

.ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ.

5. Перелік графічного матеріалу: Лист 1. Об'єкт, предмет, мета і завдання дослідження. Лист 2. Підходи до трактування поняття «бідність» Лист 3. Порівняльний аналіз ЦРТ та ЦСР Лист 4. Завдання та ключові індикатори ЦСР 1 «Подолання бідності». Лист 5. Взаємозв'язок ЦСР 1 з іншими цілями сталого розвитку. Лист 6. Ключові показники вимірювання бідності. Лист 7. Динаміка рівня крайньої бідності за регіонами світу (2000–2022 рр.) Лист 8. Основні глобальні чинники впливу на динаміку бідності та досягнення ЦСР 1. Лист 9. Вплив covid-19 та глобальних криз на досягнення цср 1. Лист 10. Ключові індикатори бідності та добробуту в Україні у 2019–2022 рр. Лист 11. Ключові виклики реалізації ЦСР 1 «Подолання бідності» Лист 12. Напрями та інструменти подолання бідності в контексті ЦСР Лист 13. Висновки та пропозиції. Лист 14. Висновки та пропозиції.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис	
		завдання видав	завдання прийняв
<i>Теоретичний розділ</i>	доцент Урбан О.А.		
<i>Аналітичний розділ</i>	доцент Урбан О.А.		
<i>Висновки та пропозиції</i>	доцент Урбан О.А.		
<i>Нормоконтроль</i>	доцент Урбан О.А.		

7. Дата видачі завдання 31.12.2025 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи бакалавра	Строк виконання етапів кваліфікаційної роботи бакалавра	Примітка
1	<i>Обґрунтування теми</i>	<i>до 25.12.2025</i>	
2	<i>Огляд літератури із досліджуваної теми</i>	<i>до 16.01.2026</i>	
3	<i>Теоретичний розділ</i>	<i>до 14.02.2026</i>	
4	<i>Аналітичний розділ</i>	<i>до 14.03.2026</i>	
5	<i>Висновки та пропозиції</i>	<i>до 11.04.2026</i>	
6	<i>Формування списку використаних джерел</i>	<i>до 25.04.2026</i>	
7	<i>Формування додатків</i>	<i>до 02.05.2026</i>	
8	<i>Оформлення ілюстративного матеріалу</i>	<i>до 09.05.2026</i>	
9	<i>Попередній захист кваліфікаційної роботи бакалавра</i>	<i>до 16.05.2026</i>	
10	<i>Нормоконтроль</i>	<i>до 23.05.2026</i>	
11	<i>Інструментальна перевірка на академічний плагіат</i>	<i>до 02.06.2026</i>	
12	<i>Представлення кваліфікаційної роботи бакалавра до захисту</i>	<i>до 03.06.2026</i>	

Здобувач вищої освіти

(підпис)

Зань А.П.

(прізвище та ініціали)

Керівник кваліфікаційної роботи

(підпис)

Урбан О.А.

(прізвище та ініціали)

АНОТАЦІЯ

Зань А.П. Подолання бідності в контексті цілей сталого розвитку: виклики, тенденції та перспективи. Рукопис.

Кваліфікаційна робота бакалавра ОП «Міжнародні економічні відносини» спеціальності 292 «Міжнародні економічні відносини». Луцький національний технічний університет. Луцьк, 2026 р.

Кваліфікаційна робота бакалавра складається з вступу, двох розділів, висновків та пропозицій, списку використаних джерел.

У роботі досліджено теоретичні засади бідності як складного соціально-економічного явища в умовах сучасного глобального розвитку. Розкрито сутність та еволюцію наукових підходів до визначення бідності, охарактеризовано її основні форми та прояви. Систематизовано міжнародні та національні методики оцінювання бідності, а також проаналізовано місце подолання бідності в системі Цілей сталого розвитку ООН, зокрема зміст та ключові завдання ЦСР 1.

Аналітичний розділ присвячений аналізу сучасних тенденцій бідності у світі та в Україні. Досліджено глобальну динаміку бідності, регіональні особливості її поширення та вплив сучасних кризових явищ на досягнення Цілі сталого розвитку 1. Визначено ключові економічні, соціальні, інституційні, демографічні, екологічні та фінансові виклики подолання бідності. Окрему увагу приділено перспективним інструментам антибідної політики, зокрема програмам соціального захисту, фінансовій інклюзії, цифровізації державних послуг, ESG-інвестуванню та інклюзивному економічному зростанню.

Метою роботи є дослідження теоретичних засад, глобальних тенденцій, системних викликів та перспективних інструментів подолання бідності в контексті реалізації Цілей сталого розвитку ООН до 2030 року.

Об'єктом дослідження є бідність як соціально-економічне явище та процеси її подолання в умовах реалізації Цілей сталого розвитку ООН. Предметом дослідження виступають теоретичні підходи, міжнародні практики, тенденції та інструменти подолання бідності в контексті досягнення ЦСР 1.

У дослідженні використано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів: системний аналіз для дослідження бідності як багатовимірного соціально-економічного явища; порівняльний аналіз для дослідження підходів до визначення та вимірювання бідності; статистичний аналіз для оцінювання сучасних тенденцій і динаміки показників бідності; методи синтезу, узагальнення та наукової абстракції для формування висновків.

Практичне значення роботи полягає у можливості використання результатів дослідження під час формування та вдосконалення державної політики у сфері подолання бідності, розроблення заходів соціального захисту населення та адаптації міжнародного досвіду реалізації ЦСР 1.

Ключові слова: бідність, Цілі сталого розвитку, ЦСР 1, багатовимірна бідність, соціальний захист, нерівність доходів, антибідна політика, фінансова інклюзія, інклюзивний розвиток, подолання бідності.

ANNOTATION

Zan A.P. Poverty Alleviation in the Context of Sustainable Development Goals: Challenges, Trends and Prospects

Bachelor's qualification thesis in the Educational Program "International Economic Relations", specialty 292 "International Economic Relations". Lutsk National Technical University. Lutsk, 2026.

The bachelor's qualification thesis consists of an introduction, two chapters, conclusions and recommendations, and a list of references.

Examines the theoretical foundations of poverty as a complex socio-economic phenomenon in the context of contemporary global development. The essence and evolution of scientific approaches to defining poverty are revealed, and its main forms and manifestations are characterised. International and national methodologies for poverty assessment are systematised, and the role of poverty eradication within the framework of the United Nations Sustainable Development Goals is analysed, with particular attention paid to the content and key targets of SDG 1.

Analytic chapter is devoted on the analysis of contemporary poverty trends in the world and in Ukraine. The study examines global poverty dynamics, regional patterns of poverty distribution, and the impact of modern crises on the achievement of Sustainable Development Goal 1. Key economic, social, institutional, demographic, environmental, and financial challenges to poverty reduction are identified. Particular attention is paid to promising anti-poverty policy instruments, including social protection programmes, financial inclusion, digitalisation of public services, ESG investing, and inclusive economic growth.

The aim of the study is to investigate the theoretical foundations, global trends, systemic challenges, and promising instruments for poverty reduction in the context of implementing the United Nations Sustainable Development Goals by 2030.

The object of the study is poverty as a socio-economic phenomenon and the processes of its reduction within the framework of implementing the United Nations Sustainable Development Goals. The subject of the study comprises theoretical approaches, international practices, trends, and instruments for poverty reduction in the context of achieving SDG 1.

u

s The practical significance of the study lies in the possibility of applying its findings to the development and improvement of public policies aimed at poverty reduction, the design of social protection measures, and the adaptation of international experience in implementing SDG 1.

a Keywords: poverty, Sustainable Development Goals, SDG 1, multidimensional poverty, social protection, income inequality, anti-poverty policy, financial inclusion, inclusive development, poverty reduction.

e

t

ЗМІСТ

ВСТУП	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ БІДНОСТІ ТА ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ	10
1.1. Сутність бідності як соціально-економічного явища	10
1.2. Цілі сталого розвитку ООН як глобальна стратегія подолання бідності	18
1.3. Методичні підходи до оцінювання рівня бідності та ефективності політик її подолання	24
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНІ ВИКЛИКИ, ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДОЛАННЯ БІДНОСТІ В УМОВАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ	30
2.1. Глобальні та національні тенденції динаміки бідності	30
2.2. Основні виклики реалізації Цілі сталого розвитку щодо подолання бідності	42
2.3. Перспективні напрями та інструменти подолання бідності в контексті сталого розвитку	50
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	57
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	62

ВСТУП

Бідність є однією з найгостріших соціально-економічних проблем сучасності, яка безпосередньо впливає на рівень життя населення, обмежує можливості людського розвитку та становить загрозу для забезпечення сталого розвитку суспільства. Незважаючи на суттєвий прогрес у скороченні масштабів крайньої бідності у світі протягом перших десятиліть XXI ст., проблема залишається актуальною для більшості країн світу. За даними Світового банку, частка населення, що проживає за міжнародною межею бідності, значно скоротилася у 2000-2019 рр., однак пандемія COVID-19, глобальна економічна нестабільність та воєнні конфлікти спричинили погіршення соціально-економічної ситуації та зростання ризиків бідності у багатьох країнах світу. Особливо гостро ця проблема проявилася в Україні в умовах повномасштабної війни, яка супроводжується зниженням економічної активності, зростанням безробіття, міграційними процесами та погіршенням добробуту населення.

З кожним роком проблема бідності набуває дедалі більшого значення у світовому масштабі, оскільки вона безпосередньо пов'язана з економічною нестабільністю, соціальною нерівністю, недостатнім рівнем доступу населення до освіти, охорони здоров'я та інших базових послуг. У сучасних умовах бідність розглядається не лише як нестача доходів, а як комплексне соціально-економічне явище, що охоплює різні аспекти життя людини. Саме тому міжнародні організації, уряди держав та наукова спільнота приділяють значну увагу пошуку ефективних механізмів подолання бідності та забезпеченню сталого розвитку.

Важливим етапом у міжнародній боротьбі з бідністю стало ухвалення у 2015 році Порядку денного ООН у сфері сталого розвитку до 2030 р., який визначає 17 Цілей сталого розвитку. Першою серед них є Ціль 1 «Подолання бідності», спрямована на ліквідацію бідності в усіх її формах та забезпечення гідного рівня життя населення.

У зв'язку з вищезазначеним актуальності набуває дослідження проблем подолання бідності в контексті реалізації Цілей сталого розвитку, аналіз

сучасних тенденцій поширення бідності у світі та в Україні, а також визначення перспективних напрямів формування ефективної соціально-економічної політики держави. Дослідження даної проблематики має важливе теоретичне та практичне значення, оскільки дозволяє визначити ключові виклики реалізації ЦСР 1 та обґрунтувати можливі шляхи їх подолання.

Теоретичні засади дослідження бідності сформувалися у працях зарубіжних і вітчизняних учених. Значний внесок у розвиток наукових підходів до визначення та оцінювання бідності здійснили Б. Роунтрі, П. Таунсенд, А. Сен, К. Олкайр, Дж. Фостер, М. Равалліон та інші. Серед українських науковців проблеми бідності та соціальної нерівності досліджували Є. М. Лібанова, Л. Л. Шамілева, О. Г. Кривоконь та інші. Загострення глобальних соціально-економічних проблем, спричинених пандемією COVID-19, воєнними конфліктами та економічною нестабільністю, актуалізує дослідження причин поширення бідності та пошук ефективних механізмів її подолання в межах реалізації Цілей сталого розвитку.

Мета роботи полягає у дослідженні теоретичних засад, сучасних тенденцій, викликів та перспектив подолання бідності в контексті реалізації Цілей сталого розвитку.

Для досягнення поставленої мети визначено такі завдання:

- дослідити сутність бідності як соціально-економічного явища та основні підходи до її визначення;
- розкрити зміст концепції сталого розвитку та охарактеризувати роль Цілі сталого розвитку 1 «Подолання бідності» у системі ЦСР;
- узагальнити методичні підходи до оцінювання рівня бідності та ефективності політик її подолання;
- проаналізувати сучасні тенденції та особливості динаміки бідності у світі та в Україні;
- визначити основні виклики реалізації ЦСР 1 в умовах сучасних глобальних соціально-економічних трансформацій;

– обґрунтувати перспективні напрями та інструменти подолання бідності в контексті забезпечення сталого розвитку.

Об'єктом дослідження є бідність як соціально-економічне явище та процеси її подолання в умовах реалізації Цілей сталого розвитку. Предметом дослідження є сукупність теоретичних, методичних і практичних аспектів подолання бідності в контексті реалізації Цілей сталого розвитку.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети та вирішення основних завдань кваліфікаційної роботи застосовано такі методи дослідження: системний та структурно-логічний аналіз, порівняння, статистичний метод, метод синтезу та узагальнення, а також табличний і графічний методи.

Інформаційною базою дослідження слугували офіційні статистичні та аналітичні матеріали Організації Об'єднаних Націй, Світового банку, Програми розвитку ООН, Міжнародної організації праці, Державної служби статистики України, нормативно-правові акти України, а також наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані висновки та рекомендації можуть бути використані при розробці державної соціальної політики, спрямованої на зниження рівня бідності та забезпечення сталого розвитку України.

Під час підготовки кваліфікаційної роботи бакалавра інструменти штучного інтелекту застосовувалися виключно як допоміжний засіб для редагування та форматування тексту, а також для пошуку ідей, уточнення формулювань і опрацювання наукових джерел. Усі основні положення, висновки та результати дослідження є авторськими та сформовані на основі самостійного аналізу. Матеріали, отримані за допомогою генеративного штучного інтелекту, були додатково перевірені на достовірність і приведені у відповідність до вимог академічної доброчесності.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ БІДНОСТІ ТА ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

1.1. Сутність бідності як соціально-економічного явища

Визначення сутності бідності є значно складнішим, ніж може здаватися на перший погляд. Тривалий час бідність ототожнювалася переважно з нестачею доходів, необхідних для забезпечення базових потреб людини. Саме тому питання визначення межі бідності та методів її вимірювання має важливе практичне значення, оскільки від цього залежить формування соціальної політики держави, визначення масштабів бідності та оцінка ефективності програм боротьби з нею.

Першу систематичну спробу дати операційне визначення бідності здійснив британський промисловець і соціолог Бенджамін Сібом Роунтрі у 1901 р. [1]. Дослідник обстежив понад 11 тис. родин у м. Йорк, фіксуючи їхні доходи та витрати, і сформулював поняття «первинної бідності»: сім'я перебуває в ній тоді, коли її сукупного доходу недостатньо для підтримання «мінімальної фізичної ефективності» [1]. Спираючись на норми харчування Аткінсона, Б. Роунтрі розрахував мінімальний продовольчий кошик і встановив грошовий поріг бідності. Саме так з'явився інтелектуальний попередник сучасного поняття «межі бідності». Не менш важливим був і ще один висновок дослідника: значна частина мешканців Йорка, які на певному етапі життя не вважаються бідними, ризикували опинитися за межею бідності у старості або після збільшення складу сім'ї. Бідність, доводив Роунтрі, має не лише індивідуальний, а й структурний характер, оскільки відтворюється під впливом особливостей сімейного циклу, ринку праці та економічних умов, а не лише через особисті якості чи поведінку людини [1].

Паралельно дослідник Чарльз Бут у 1886-1903 рр. проводив масштабне обстеження населення Лондона і встановив, що близько 30% міських жителів належали до категорії бідних. Обидва науковці спиралися на концепцію «мінімально необхідного» рівня забезпечення, яка згодом стала основою для формування міжнародних підходів до вимірювання бідності. Еволюція міжнародної межі крайньої бідності відображає вдосконалення методології її оцінювання та оновлення даних про паритет купівельної спроможності (ПКС). Якщо у 1990 р. міжнародна межа бідності становила 1 дол. США на день, то після перегляду методики вона була підвищена до 1,25 дол. США у 2008 р., 1,90 дол. США у 2015 р. та 2,15 дол. США у 2022 р. У червні 2025 р. Світовий банк, використовуючи нові оцінки ПКС 2021 року, оновив міжнародну межу крайньої бідності до 3,00 дол. США на день, що дало змогу точніше відобразити сучасні відмінності у вартості життя між країнами та забезпечити більш коректне міжнародне порівняння рівня бідності [2].

Кожне оновлення відображало зміни у паритетах купівельної спроможності між країнами, однак сама методологічна логіка залишалася незмінною - визначити рівень доходу, нижче якого людина не здатна забезпечити базові потреби та підтримувати мінімально необхідний рівень життя.

Суттєвий зсув у розумінні бідності відбувся у другій половині ХХ ст., коли стало очевидним, що фізичне виживання не є єдиним критерієм людського добробуту. Британський соціолог П. Таунсенд у монографії «Бідність у Сполученому Королівстві» - на той час одному з найбільших соціальних досліджень, проведених у Великій Британії, - запропонував принципово інший критерій: «Можна сказати, що люди перебувають у бідності тоді, коли їхні ресурси настільки нижчі від ресурсів, якими розпоряджаються пересічні індивіди чи сім'ї в суспільстві, що вони фактично виключені зі звичайних видів діяльності, поведінки та умов, які є загальноприйнятими» [3].

Для емпіричного вимірювання відносної бідності П. Таунсенд використовував широкий набір показників матеріальної та соціальної

депривації, що охоплювали як базові побутові умови, так і можливості участі у суспільному житті.

Значний вплив на сучасне трактування бідності справив нобелівський лауреат з економіки Амартія Сен. У праці «Розвиток як свобода» він розробив здібнісний підхід, відповідно до якого бідність розглядається як позбавлення людини базових можливостей і свобод, необхідних для ведення життя, яке вона має підстави цінувати [4]. У цьому підході дохід виступає не метою, а лише одним із засобів розширення людських можливостей і підвищення добробуту.

Сен наголошував, що люди з однаковим рівнем доходу можуть мати різні можливості для досягнення добробуту. Наприклад, людина із хронічним захворюванням змушена витратити значну частину своїх ресурсів на лікування, тому її реальні можливості можуть бути істотно обмеженими порівняно зі здоровою людиною з аналогічним доходом [4]. Відповідно до здібнісного підходу, рівень добробуту визначається не лише обсягом наявних ресурсів, а й можливістю людини перетворювати їх на реальні досягнення та життєві можливості. Ідеї Амартія Сена стали теоретичною основою концепції людського розвитку ПРООН, а згодом були покладені в основу розроблення Індексу багатовимірної бідності [5].

Суб'єктивний підхід до визначення бідності сформувався як самостійний напрям у межах досліджень Лейденської школи в Нідерландах у 1970-х роках. Його представники довели, що сприйняття людьми достатності власних доходів не завжди збігається з об'єктивно встановленими межами бідності та значною мірою залежить від соціального оточення, життєвих очікувань і звичного рівня споживання. Відповідно, суб'єктивна бідність визначається через самооцінку домогосподарствами свого матеріального становища. Такий підхід широко використовується у міжнародних соціологічних дослідженнях і дає змогу виявляти випадки, коли населення відчуває матеріальну незабезпеченість навіть за формального перевищення офіційних меж бідності.

Транзиторна бідність має тимчасовий характер і виникає внаслідок певних кризових ситуацій: втрати роботи, хвороби, стихійного лиха чи збройного

конфлікту [6]. Таке розмежування має важливе практичне значення для формування соціальної політики, оскільки різні форми бідності потребують різних механізмів підтримки.

У таблиці 1.1 систематизовано основні підходи до визначення бідності, критерії її ідентифікації, представників відповідних наукових концепцій та інструменти вимірювання, що застосовуються міжнародними організаціями.

Таблиця 1.1. - Підходи до визначення терміну «бідність» у науці та міжнародній практиці

Підхід / концепція	Автор(и) / організація	Ключове визначення	Критерій ідентифікації
Абсолютна бідність	Б. Роунтрі; Світовий банк	Стан, за якого дохід не забезпечує задоволення мінімальних фізіологічних потреб	Міжнародна межа бідності (3,00 дол. США на день за ПКС 2021 р.)
Відносна бідність	П. Таунсенд; ОЕСР; Євростат	Неможливість брати участь у способі життя, що вважається нормальним у конкретному суспільстві	Дохід нижче 50-60% медіанного доходу країни
Суб'єктивна бідність	Лейденська школа; Б. ван Праг	Оцінка домогосподарством власної достатності доходу для задоволення потреб	Самооцінка матеріального становища домогосподарства
Багатовимірна бідність	А. Сен; С. Алкір; Дж. Фостер	Позбавлення базових здібностей та свобод у кількох вимірах одночасно	Індекс МРІ: $\geq 1/3$ зважених позбавлень у сферах здоров'я, освіти та умов життя
Соціальна ексклюзія	Р. Ленуар; Європейський Союз	Виключення особи з економічного, соціального та культурного життя суспільства	Індикатор АРОРЕ: ризик бідності, матеріальні позбавлення та низька інтенсивність зайнятості
Здібнісна концепція	А. Сен ; М. Нуссбаум	Обмеження реальних можливостей людини жити повноцінним людським життям	Перелік базових людських можливостей (здоров'я, освіта, участь у суспільному житті, контроль над власним середовищем тощо)
Хронічна та транзиторна бідність	Р. Чемберс; CPRC	Хронічна бідність має довготривалий структурний характер; транзиторна виникає під впливом тимчасових шоків	Тривале перебування у стані бідності або тимчасове погіршення добробуту внаслідок кризових подій

Джерело: складено за [1-9].

З таблиці 1.1 видно, що жоден із підходів до визначення бідності не є універсальним або самодостатнім. Абсолютний підхід дає змогу оцінити можливість задоволення базових потреб людини та забезпечення мінімального рівня існування; відносний - визначає рівень інтегрованості особи в суспільство; багатовимірний - характеризує можливості реалізації людського потенціалу в різних сферах життя; суб'єктивний - відображає індивідуальне сприйняття власного матеріального становища; концепція хронічної та транзиторної бідності акцентує увагу на тривалості та причинах перебування людини у стані бідності.

Для дослідження проблематики бідності в контексті Цілей сталого розвитку ООН найбільш релевантним є багатовимірний підхід, оскільки він дає змогу комплексно оцінювати різні форми соціально-економічних позбавлень, пов'язаних не лише з рівнем доходів, а й із доступом до освіти, охорони здоров'я, належних житлових умов і соціальних послуг. Саме такий підхід найбільшою мірою відповідає змісту ЦСР 1 «Подолання бідності» та сучасному розумінню людського розвитку.

Поняття бідності тісно пов'язане з поняттям нерівності, хоча ці явища не є тотожними. Нерівність характеризує особливості розподілу доходів і майна в суспільстві загалом, тоді як бідність відображає становище найменш забезпечених верств населення. Дослідження М. Равалліона свідчать, що вплив економічного зростання на скорочення бідності значною мірою залежить від рівня нерівності доходів: за однакових темпів зростання економіки країни з вищим коефіцієнтом Джині досягають значно повільнішого зниження рівня бідності порівняно з країнами, де доходи розподілені більш рівномірно [10].

Саме цим пояснюється феномен «економічного зростання без скорочення бідності», який спостерігається у низці країн Латинської Америки та Африки: попри зростання ВВП, основні вигоди економічного розвитку концентруються у верхніх децильних груп населення та майже не впливають на добробут найбідніших верств.

Серед соціально-економічних причин бідності виокремлюють структурні та ситуативні чинники. Структурні причини формуються протягом тривалого часу та пов'язані з нерівним доступом до продуктивних ресурсів - землі, капіталу, якісної освіти, медичних послуг, а також із сегментацією ринку праці та дискримінацією за ознаками статі, раси, інвалідності чи міграційного статусу. За даними МОП, понад 60% зайнятого населення світу працює у неформальному секторі без належного соціального захисту. Для країн Африки на південь від Сахари цей показник перевищує 85% [11].

Працівники неформального сектору, як правило, не мають соціального страхування, пенсійних гарантій і захисту від безробіття, тому будь-яке економічне потрясіння суттєво підвищує ризик їхнього потрапляння у стан бідності.

Ситуативні чинники - хвороба, стихійне лихо, збройний конфлікт або економічна криза - можуть призвести до бідності навіть за відносно сприятливих структурних умов. У сучасних економічних дослідженнях описано явище «пастки бідності», яке виникає внаслідок поєднання структурних і ситуативних чинників [10]. Низький рівень доходу обмежує можливості домогосподарств здійснювати заощадження та інвестувати в освіту й охорону здоров'я, що, своєю чергою, стримує зростання продуктивності праці та сприяє відтворенню бідності у довгостроковій перспективі. Особливо вразливими є домогосподарства, доходи яких лише не значно перевищують межу бідності, оскільки навіть незначний кризовий шок може призвести до суттєвого погіршення їхнього матеріального становища [10].

Окремим важливим виміром сучасної бідності є її гендерний аспект. Дослідження міжнародних організацій свідчать, що жінки частіше стикаються з ризиком бідності через нерівні можливості на ринку праці, нижчий рівень економічної самостійності та значний обсяг неоплачуваної праці з догляду за дітьми й іншими членами сім'ї. Крім того, у багатьох країнах світу жінки мають обмежений доступ до фінансових ресурсів, права власності та підприємницької

діяльності. Внаслідок цього гендерна нерівність виступає одним із чинників відтворення бідності та посилення соціальної вразливості населення [5].

Ще одним важливим виміром сучасної бідності є дитяча бідність. Вона охоплює не лише недостатній рівень матеріального забезпечення дітей, а й обмежений доступ до якісного харчування, освіти, медичних послуг та безпечних умов життя. Дослідження свідчать, що діти належать до найбільш уразливих груп населення, оскільки наслідки бідності в ранньому віці можуть негативно впливати на їхній фізичний, когнітивний та соціальний розвиток упродовж усього життя [6]. Висока поширеність дитячої бідності та її довгострокові наслідки зумовлюють необхідність особливої уваги з боку держав і міжнародних організацій до проблем забезпечення належних умов для розвитку дітей [6].

Таким чином, сучасне розуміння бідності виходить далеко за межі простого дефіциту доходів і охоплює широкий спектр соціально-економічних позбавлень. Різні концепції бідності акцентують увагу на окремих аспектах цього явища - від фізичного виживання та соціального виключення до обмеження людських можливостей і міжгенераційного відтворення нерівності.

Рисунок 1.1 Еволюцію основних концепцій бідності.

Джерело: складено за [1, 3, 4, 8]

На рисунку 1.1 подано еволюцію наукових підходів до трактування бідності та поступове розширення змісту цього поняття. Початково бідність розглядалася переважно як нестача доходів і ресурсів для задоволення базових потреб людини (абсолютна бідність). Надалі увага дослідників змістилася до оцінки становища людини відносно загального рівня добробуту суспільства, що знайшло відображення у концепції відносної бідності. Подальший розвиток наукової думки пов'язаний із підходом можливостей А. Сена, відповідно до якого бідність трактується як обмеження здатності людини реалізовувати свій потенціал і вести бажаний спосіб життя.

Сучасним етапом розвитку є концепція багатовимірної бідності, яка враховує не лише доходи, а й доступ до освіти, охорони здоров'я та належних умов життя. Таким чином, відбулося поступове розширення розуміння бідності - від суто економічного явища до комплексної соціально-економічної проблеми, що лежить в основі сучасних міжнародних методик оцінювання бідності та моніторингу досягнення ЦСР 1 «Подолання бідності».

Саме зміна наукових уявлень про природу бідності стала основою для формування сучасних індикаторів і методик її вимірювання, які застосовуються міжнародними організаціями та національними статистичними службами. Відповідно, кожен підхід передбачає використання специфічних методів оцінювання та вимірювання бідності: абсолютний підхід ґрунтується на визначенні порогових значень доходу або споживання, відносний - на порівнянні рівня добробуту з середніми стандартами життя в суспільстві, а багатовимірний - на системі інтегрованих індексів, що враховують різні аспекти людського розвитку. Саме тому в сучасній практиці аналізу та подолання бідності дедалі більшого значення набуває комплексний підхід, який дає змогу враховувати не лише рівень доходів населення, а й доступ до освіти, охорони здоров'я, соціального захисту та інших базових умов людського розвитку.

1.2. Цілі сталого розвитку ООН як глобальна стратегія подолання бідності

Концепція сталого розвитку сформувалася не лише як результат наукових досліджень, а й як відповідь міжнародної спільноти на загострення глобальних економічних, соціальних та екологічних проблем. У 1987 р. Комісія ООН під керівництвом прем'єр-міністра Норвегії Гру Харлем Брундтланд опублікувала доповідь «Наше спільне майбутнє», у якій було сформульовано визначення сталого розвитку, що згодом стало одним із базових у міжнародній політиці: «Сталий розвиток - це розвиток, що задовольняє потреби нинішнього покоління, не ставлячи під загрозу можливості майбутніх поколінь задовольняти власні потреби» [12]. Це визначення заклало основу сучасного підходу до розвитку, відповідно до якого економічне зростання, соціальна справедливість та екологічна безпека розглядаються як взаємопов'язані складові єдиної системи сталого розвитку.

Перехід від загальних декларацій до практичних міжнародних зобов'язань у сфері сталого розвитку відбувався поступово. Важливим етапом став Саміт Землі в Ріо-де-Жанейро у 1992 р., який заклав основу сучасної міжнародної екологічної політики та сприяв поширенню принципів сталого розвитку на глобальному рівні [12]. Подальший розвиток міжнародного співробітництва у цій сфері був пов'язаний з ухваленням Кіотського протоколу у 1997 р., що визначив перші юридично обов'язкові зобов'язання щодо скорочення викидів парникових газів для розвинених країн. Реалізація Цілей розвитку тисячоліття створила підґрунтя для формування більш комплексної системи глобальних орієнтирів розвитку, що знайшла своє відображення у Цілях сталого розвитку ООН, ухвалених у 2015 р. [2].

Реалізація Цілей розвитку тисячоліття забезпечила відчутний прогрес у сфері скорочення бідності, розширення доступу до освіти та покращення показників охорони здоров'я. Водночас аналіз результатів їх виконання виявив низку обмежень: ЦРТ були переважно орієнтовані на країни, що розвиваються,

недостатньо враховували проблему нерівності всередині країн та приділяли обмежену увагу питанням зміни клімату й екологічної стійкості [13]. Саме це зумовило необхідність формування більш комплексного підходу до глобального розвитку, який був реалізований у Цілях сталого розвитку ООН [13].

Порядок денний ООН до 2030 р. формувався в межах масштабного міжнародного консультативного процесу за участю держав, міжнародних організацій, представників громадянського суспільства, бізнесу та мільйонів людей у всьому світі. 25 вересня 2015 р. на Саміті ООН у Нью-Йорку було одноголосно ухвалено документ «Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року», який визначив 17 Цілей сталого розвитку та 169 завдань, спрямованих на забезпечення збалансованого економічного, соціального й екологічного розвитку [13].

У таблиці 1.2 наведено порівняльний аналіз ЦРТ та ЦСР, що відображає еволюцію міжнародної системи орієнтирів сталого розвитку.

Таблиця 1.2. - Порівняльний аналіз ЦРТ та ЦСР

Критерій	ЦРТ (2000)	ЦСР (2015)
Кількість цілей / завдань	8 цілей, 21 завдання, 60 індикаторів	17 цілей, 169 завдань, 231 унікальний індикатор
Охоплення країн	Переважно країни, що розвиваються	Універсальний - усі країни світу
Виміри розвитку	Соціальні та гуманітарні	Економічний, соціальний, екологічний
Бідність	Скорочення вдвічі частки населення, що живе в умовах крайньої бідності (ЦРТ 1)	Ліквідація в усіх формах (ЦСР 1)
Екологічний вимір	Обмежений (ЦРТ 7)	Інтегрований екологічний вимір (ЦСР 6, 12, 13, 14, 15)
Нерівність	Не виокремлена як самостійна ціль	ЦСР 10: скорочення нерівності
Принцип включення	Не визначений	«Не залишити нікого осторонь» (Leave No One Behind)
Фінансування	Офіційна допомога розвитку (ODA)	Комбіноване фінансування: ОПР, приватний сектор та внутрішні ресурси країн
Моніторинг	Глобальна статистика ООН	Глобальна база SDG Indicators та національні добровільні огляди (VNRs)

Джерело: складено за [2, 13].

Аналіз таблиці 1.2 свідчить, що на відміну від Цілей розвитку тисячоліття, Цілі сталого розвитку мають універсальний характер, охоплюють економічну, соціальну та екологічну складові розвитку як взаємопов'язані елементи єдиної системи та ґрунтуються на принципі «Не залишити нікого осторонь» [13]. Цей принцип передбачає, що прогрес у досягненні ЦСР має оцінюватися не лише за середніми статистичними показниками, а й з урахуванням становища найбільш уразливих груп населення. Відповідно до нього особлива увага приділяється хронічно бідним, людям з інвалідністю, внутрішньо переміщеним особам, жителям віддалених територій та іншим соціально вразливим категоріям населення [13].

Важливою відмінністю є також розширення підходів до подолання бідності: від скорочення масштабів крайньої бідності в межах ЦРТ до ліквідації бідності в усіх її формах у межах ЦСР. Крім того, Цілі сталого розвитку приділяють значно більше уваги питанням нерівності, зміни клімату, раціонального використання природних ресурсів та забезпечення інклюзивного розвитку. Реалізація ЦСР супроводжується більш розгалуженою системою моніторингу, що включає 169 завдань і 231 унікальний індикатор. Водночас досягнення визначених цілей передбачає мобілізацію як державних, так і приватних фінансових ресурсів.

Усе це свідчить про перехід від переважно соціально орієнтованого підходу до комплексної моделі сталого розвитку, спрямованої на забезпечення довгострокових глобальних перетворень. Для України в умовах повномасштабної війни та значного зростання кількості внутрішньо переміщених осіб реалізація цього принципу набуває особливого практичного значення [14].

Ціль сталого розвитку 1 «Подолання бідності в усіх її формах і всюди» посідає першу позицію серед Цілей сталого розвитку не випадково, адже без скорочення масштабів бідності неможливе досягнення більшості інших цілей - від забезпечення продовольчої безпеки та охорони здоров'я до якісної освіти й зменшення нерівності. Ключові завдання ЦСР 1 виходять далеко за межі

простого зростання доходів населення та охоплюють різні аспекти подолання бідності, що систематизовано в таблиці 1.3.

Таблиця 1.3. - Завдання та ключові індикатори ЦСР 1 «Подолання бідності»

№	Зміст завдання	Ключові індикатори ООН
1.1	Ліквідувати крайню бідність для всіх людей у світі відповідно до міжнародної межі бідності, що використовується для моніторингу ЦСР 1.	1.1.1 – частка населення, що проживає нижче міжнародної межі бідності, за статтю, віком, статусом зайнятості та місцем проживання (міське/сільське населення).
1.2	Щонайменше вдвічі скоротити частку чоловіків, жінок і дітей, що живуть у бідності за нац. визначенням	1.2.1 – частка населення, що живе нижче національної межі бідності; 1.2.2 – частка чоловіків, жінок і дітей усіх вікових груп, які живуть у бідності в усіх її вимірах відповідно до національних визначень.
1.3	Запровадити системи соціального захисту та забезпечення для всіх, включаючи мінімальні рівні соціального захисту.	1.3.1 – частка населення, охоплена системами соціального захисту, за статтю, із виділенням дітей, безробітних, осіб похилого віку, осіб з інвалідністю, вагітних жінок, потерпілих від виробничих травм та вразливих груп населення.
1.4	Забезпечити рівний доступ до ресурсів, базових послуг, права власності, фінансових послуг і технологій	1.4.1 – частка населення, що має доступ до базових послуг; 1.4.2 – частка дорослого населення з документально підтвердженими правами на землю.
1.5	Підвищити стійкість бідних до кліматичних та економічних потрясінь і стихійних лих	1.5.1 – кількість загиблих, зниклих безвісти та безпосередньо постраждалих внаслідок катастроф; 1.5.2 – прямі економічні втрати від катастроф відносно ВВП; 1.5.3 – кількість країн, що впроваджують національні стратегії зменшення ризику лих; 1.5.4 – місцеві органи влади, які впроваджують такі стратегії.

Джерело: складено за [13, 15].

Аналіз таблиці 1.3 показує, що ЦСР 1 охоплює проблему бідності одразу в кількох взаємопов'язаних вимірах. Завдання 1.1 фіксує найбільш конкретну та кількісно вимірювану ціль - ліквідацію крайньої бідності в абсолютному вимірі. Водночас завдання 1.2 виходить за межі суто монетарного підходу та враховує багатовимірний характер бідності відповідно до національних критеріїв її визначення. Завдання 1.3 і 1.4 зміщують акцент із безпосередніх проявів бідності на створення інституційних передумов для її подолання, зокрема розвиток систем соціального захисту, забезпечення рівного доступу до ресурсів, базових послуг і економічних можливостей. Особливого значення набуває завдання 1.5, яке підкреслює взаємозв'язок між бідністю, кліматичними ризиками, економічними потрясіннями та природними катастрофами, акцентуючи увагу на необхідності підвищення стійкості вразливих груп населення до зовнішніх шоків.

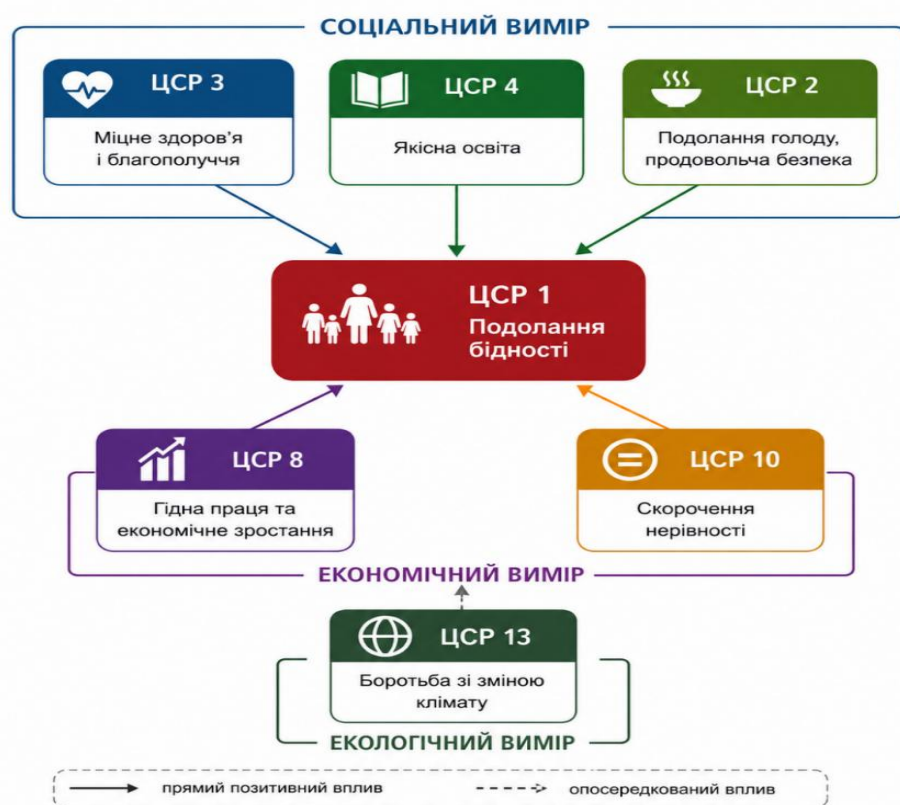

Рисунок 1.2 Взаємозв'язок ЦСР 1 з іншими цілями сталого розвитку.

Джерело: складено за [16].

Аналіз рисунку 1.2 свідчить, що подолання бідності є не ізольованою ціллю, а центральним елементом усієї системи сталого розвитку. Представлена схема демонструє, що досягнення ЦСР 1 залежить від узгодженого прогресу в соціальній, економічній та екологічній сферах. Саме тому в межах Порядку денного ООН до 2030 р. Ціль сталого розвитку 1 «Подолання бідності» інтегрована з іншими ЦСР та реалізується через систему взаємопов'язаних соціально-економічних механізмів. Інвестиції в освіту (ЦСР 4) сприяють підвищенню людського капіталу, розширенню економічних можливостей населення та розриву міжгенераційної пастки бідності [16].

Забезпечення доступу до якісної охорони здоров'я (ЦСР 3) дає змогу зменшити ризик катастрофічних медичних витрат, які можуть призводити до погіршення матеріального становища домогосподарств. Гідна праця та формальна зайнятість (ЦСР 8) забезпечують стабільні джерела доходів і доступ до соціального захисту, тоді як скорочення нерівності (ЦСР 10) створює передумови для більш справедливого розподілу результатів економічного зростання.

Водночас реалізація ЦСР 13 спрямована на підвищення стійкості населення до негативних наслідків зміни клімату та інших зовнішніх шоків. Таким чином, подолання бідності є не ізольованою ціллю, а центральним елементом усієї системи Цілей сталого розвитку, де прогрес у межах однієї цілі безпосередньо впливає на результати реалізації інших [16].

Однією з ключових проблем реалізації Цілей сталого розвитку залишається недостатній рівень їх фінансового забезпечення. Адіс-Абебський план дій (2015 р.) передбачав, що розвинені країни мають спрямовувати на офіційну допомогу розвитку не менше 0,7% свого валового національного доходу. Проте фактичні обсяги фінансування залишаються значно нижчими: у 2022 р. середній показник такої допомоги становив лише 0,36% - менше половини задекларованої цілі [17].

Водночас, за оцінками ЮНКТАД, щорічний дефіцит фінансування Цілей сталого розвитку у країнах, що розвиваються, сягає 4,2 трлн дол. США. Такий

масштаб фінансових потреб свідчить про недостатність наявних міжнародних ресурсів для повноцінної реалізації ЦСР, особливо в умовах глобальної економічної нестабільності, воєнних конфліктів і кліматичних викликів. Це суттєво обмежує можливості багатьох країн здійснювати довгострокові соціально-економічні та екологічні перетворення.

Отже, Цілі сталого розвитку ООН є комплексною глобальною стратегією подолання бідності, що ґрунтується на принципах сталого, інклюзивного та збалансованого розвитку. На відміну від попередніх міжнародних ініціатив, ЦСР розглядають бідність як багатовимірне явище, пов'язане не лише з рівнем доходів, а й з доступом до освіти, охорони здоров'я, гідної праці, соціального захисту та безпечного довкілля. Особливістю сучасного підходу є інтеграція ЦСР 1 з іншими цілями сталого розвитку, що підкреслює необхідність комплексних та узгоджених дій на національному й міжнародному рівнях. Водночас досягнення визначених цілей значною мірою залежить від ефективності механізмів моніторингу, достатності фінансових ресурсів та здатності держав реагувати на сучасні глобальні виклики.

1.3. Методичні підходи до оцінювання рівня бідності та ефективності політик її подолання

Оцінювання рівня бідності є необхідною передумовою розроблення та реалізації ефективної соціально-економічної політики. Від обраної методології залежить не лише визначення масштабів бідності, а й можливість виявлення найбільш уразливих груп населення, оцінювання результативності державних програм підтримки та моніторинг досягнення Цілі сталого розвитку 1 «Подолання бідності». У міжнародній практиці використовується широкий спектр показників, які відображають різні аспекти цього явища - від нестачі

доходів до багатовимірних соціальних позбавлень. Основні індикатори, що застосовуються для вимірювання бідності, наведено в таблиці 1.4.

Таблиця 1.4. - Ключові показники вимірювання бідності: формули та методологічні особливості

Показник	Формула / методологія	Що вимірює	Недолік
Рівень (коефіцієнт) бідності (H)	$H = q / n$, де q – кількість бідних, n – загальна чисельність населення	Поширеність бідності: частка населення з доходом нижче межі бідності	Не відображає глибини чи інтенсивності бідності
Індекс глибини бідності (PG)	$PG = (1/n) \times \sum[(z - y_i)/z]$, $i=1 \dots q$	Середній дефіцит доходу бідних відносно межі бідності	Не враховує нерівності розподілу доходів серед бідних
Гострота бідності (P_2)	$P_2 = (1/n) \times \sum[(z - y_i)/z]^2$, $i=1 \dots q$	Ступінь нерівності серед бідних; чутливий до становища найбідніших	Складний для інтерпретації в публічному дискурсі
Індекс Сена (P)	$P = H \times [I + (1 - I) \times Gb]$, де Gb – коефіцієнт Джині серед бідних	Поширеність + глибина + нерівність серед бідних в одному показнику	Неадитивний; складно порівнювати окремі підгрупи
Коефіцієнт Джині (G)	$G = 1 - 2 \int L(x) dx$, де $L(x)$ – крива Лоренца	Нерівність розподілу доходів	Не відображає причин нерівності та структури розподілу
Індекс MPI	$MPI = H \times A$, де H – поширеність, A – інтенсивність позбавлень	Багатовимірна бідність у сферах здоров'я, освіти та умов життя	Потребує великих масивів мікроданих; чутливий до вибору ваг
Індикатор AROPE (ЄС)	$AROPE = AROP \cup SMSD \cup VLWI$	Ризик бідності або соціального відчуження	Охоплює лише визначені ЄС виміри та обмежено поза ЄС

Джерело: складено за [2; 7; 8; 16; 19].

Аналіз таблиці 1.4 свідчить, що сучасна практика вимірювання бідності базується на використанні кількох груп показників, кожна з яких відображає окремі аспекти цього складного соціально-економічного явища. Найпростішим і найбільш поширеним індикатором є рівень бідності, який характеризує частку населення, доходи якого перебувають нижче встановленої межі бідності. Саме цей показник широко використовується Світовим банком для міжнародних порівнянь та моніторингу досягнення Цілі сталого розвитку 1 «Подолання бідності» [10]. Проте недоліком цього показника є те, що він не відображає глибину та інтенсивність бідності.

Важливе місце у дослідженнях бідності займає аналіз нерівності доходів. Для цього найчастіше використовується коефіцієнт Джині, який відображає ступінь нерівномірності розподілу доходів у суспільстві. Значення цього показника дозволяє оцінити, наскільки результати економічного зростання розподіляються між різними групами населення. Численні дослідження свідчать, що високий рівень нерівності може істотно обмежувати ефективність політики скорочення бідності навіть за умов економічного зростання [10].

Подальший розвиток методології вимірювання бідності пов'язаний із переходом від суто монетарних оцінок до багатовимірного аналізу добробуту населення. Одним із найбільш поширених інструментів такого типу є Індекс багатовимірної бідності (MPI), який враховує позбавлення у сфері освіти, охорони здоров'я та умов життя. Важливим регіональним індикатором є також показник AROPE, що використовується в країнах Європейського Союзу для оцінювання ризику бідності або соціального відчуження на основі поєднання монетарних і немонетарних критеріїв [7].

Таким чином, жоден окремий показник не здатний повною мірою відобразити масштаби та характер бідності. Саме тому міжнародна практика дедалі більше орієнтується на комплексне використання різних індикаторів, які взаємно доповнюють один одного та забезпечують більш об'єктивну оцінку соціально-економічного становища населення. Окрім окремих показників, у міжнародній практиці сформувалися цілісні системи оцінювання бідності,

соціальної вразливості та людського розвитку, які відрізняються за методологією, охопленням і сферою застосування. Вони використовуються міжнародними організаціями та національними статистичними службами для моніторингу рівня бідності, соціальної нерівності, якості життя населення та прогресу у досягненні Цілей сталого розвитку. Найбільш поширені міжнародні та національні підходи до оцінювання бідності та пов'язаних із нею соціально-економічних явищ наведено в таблиці 1.5.

Таблиця 1.5. - Порівняльний аналіз міжнародних методик оцінювання бідності

Методологія	Розробник	Підхід	Охоплення	Основний індикатор
PIP / міжнародна межа бідності	Світовий банк	Монетарний (доходи/споживання)	>160 країн; дані з 1990-х рр.	Частка населення нижче міжнародної межі бідності (3,00 дол. США/день, ПКС 2021)
HDI / ІНДІ	ПРООН	Людський розвиток (дохід, освіта, тривалість життя)	190+ країн; щорічно	Індекс людського розвитку (0–1)
Глобальний MPI	ОРНІ / ПРООН	Багатовимірний (здоров'я, освіта, умови життя)	110+ країн	$MPI = H \times A$
EU-SILC / AROPE	Eurostat	Відносна бідність та соціальне відчуження	27 країн ЄС	$AROPE = AROP + SMSD + VLWI$
ОУЖД (Україна)	Держстат України	Монетарний та немонетарний	Україна; щоквартально	Абсолютна та відносна бідність за національною методологією
MICS (ЮНІСЕФ)	ЮНІСЕФ	Дитяча багатовимірна бідність	100+ країн	Частка дітей, які зазнають множинних позбавлень

Джерело: складено за [2; 4; 6; 7; 16; 21].

Аналіз таблиці 1.5 свідчить, що кожна система оцінювання бідності має власну сферу застосування та аналітичні переваги. Платформа Poverty and Inequality Platform (PIP) Світового банку забезпечує можливість міжнародних

порівнянь рівня монетарної бідності та використовується для моніторингу досягнення Цілі сталого розвитку 1 у глобальному масштабі [2]. Її основною перевагою є широке географічне охоплення та наявність довгострокових статистичних рядів, що дозволяє відстежувати глобальні тенденції скорочення бідності.

Важливе місце серед міжнародних підходів посідає Індекс людського розвитку (HDI), який використовується Програмою розвитку ООН для комплексної оцінки рівня розвитку країн. На відміну від традиційних показників бідності, HDI поєднує характеристики доходів, освіти та очікуваної тривалості життя населення, що дозволяє оцінювати не лише матеріальний добробут, а й загальні можливості людського розвитку [5]. Модифікована версія індексу (IHDI) додатково враховує нерівність у розподілі досягнень між різними групами населення.

Індекс багатовимірної бідності (MPI) дозволяє комплексно оцінювати різні форми соціально-економічних позбавлень і є особливо корисним для аналізу якості життя населення у країнах, що розвиваються [8; 9]. На відміну від монетарних підходів, він враховує проблеми доступу до освіти, охорони здоров'я та належних житлових умов, що забезпечує більш повне розуміння масштабів бідності.

Водночас індикатор AROPE, який застосовується в країнах Європейського Союзу, поєднує оцінювання доходів, матеріальних і соціальних позбавлень та рівня зайнятості населення, забезпечуючи комплексний аналіз ризику бідності та соціального відчуження [7]. Його використання сприяє виробленню єдиної соціальної політики в межах ЄС та дозволяє порівнювати рівень соціальної вразливості між державами-членами.

Національна система моніторингу бідності в Україні орієнтована насамперед на оцінювання внутрішніх соціально-економічних процесів і базується на поєднанні абсолютного та відносного підходів до визначення межі бідності [22]. Проте в умовах повномасштабної війни виникла необхідність її подальшого вдосконалення та адаптації до нових викликів, пов'язаних із

внутрішнім переміщенням населення, втратою житла, вимушеною міграцією та іншими наслідками воєнних дій [14; 23].

Важливим джерелом інформації про становище дітей є програма Multiple Indicator Cluster Surveys (MICS), що реалізується ЮНІСЕФ більш ніж у 100 країнах світу. Результати цих обстежень використовуються для оцінювання багатовимірної дитячої бідності, доступу до освіти, медичних послуг, належних житлових умов та інших аспектів добробуту дітей [6]. Це дозволяє виявляти найбільш уразливі категорії дитячого населення та розробляти цільові заходи соціальної підтримки.

Важливе значення має не лише вимірювання бідності, а й оцінювання ефективності політики її подолання. У міжнародній практиці для цього широко використовуються методи експериментального та квазіекспериментального аналізу. Найбільш надійним підходом вважаються рандомізовані контрольовані дослідження (RCT), які дозволяють визначати реальний вплив соціальних програм на рівень добробуту населення. Саме розвиток цього напряму досліджень став підставою для присудження Нобелівської премії з економіки А. Банерджі, Е. Дюфло та М. Кремеру у 2019 р. [24].

Отже, сучасні підходи до оцінювання бідності ґрунтуються на використанні широкого спектра показників та методик, що дозволяють враховувати різні аспекти цього складного соціально-економічного явища. Еволюція наукових підходів до розуміння бідності зумовила перехід від вузького монетарного трактування до багатовимірного підходу, який охоплює доходи, освіту, стан здоров'я, умови життя та рівень соціальної інтеграції населення. Міжнародна практика дедалі більше орієнтується на комплексне використання різних систем моніторингу, що забезпечує більш об'єктивну оцінку масштабів бідності та ефективності заходів щодо її подолання. Саме поєднання монетарних, багатовимірних і соціальних індикаторів створює необхідне методологічне підґрунтя для аналізу сучасних тенденцій бідності та розроблення ефективної політики її скорочення в контексті досягнення Цілі сталого розвитку 1 «Подолання бідності».

РОЗДІЛ 2

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ, ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДОЛАННЯ БІДНОСТІ В УМОВАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

2.1. Глобальні та національні тенденції динаміки бідності

Упродовж 2000-2019 рр. світ досяг суттєвого прогресу у скороченні масштабів крайньої бідності. За даними Світового банку, у 2019 р. частка населення світу, що проживає за міжнародною межею крайньої бідності, становила близько 8,4%, тоді як кількість людей, які перебували в умовах крайньої бідності, скоротилася до приблизно 648 млн осіб [2].

Водночас пандемія COVID-19, глобальна продовольча криза, інфляційні процеси та збройні конфлікти суттєво уповільнили позитивну динаміку. За оцінками міжнародних організацій, наслідки цих криз призвели до збільшення кількості населення, яке опинилося за межею крайньої бідності, та ускладнили досягнення ЦСР 1 у встановлені строки.

Для правильного розуміння прогресу у скороченні глобальної бідності протягом 2000–2019 рр. важливо враховувати нерівномірну географію її поширення. Основні позитивні зміни відбулися насамперед у країнах Азії. Китай реалізував одну з наймасштабніших програм скорочення бідності у сучасній історії: за офіційними оцінками, у 1978-2021 рр. країні вдалося вивести з крайньої бідності понад 770 млн осіб [38].

Індія також досягла суттєвого прогресу: упродовж 1990–2019 рр. частка населення, що проживає за міжнародною межею крайньої бідності, скоротилася приблизно з 40% до близько 10–12% [39]. Подібна, хоча менш масштабна динаміка спостерігалася у В'єтнамі, Бангладеш та Індонезії. Спільними чинниками цього прогресу стали швидка урбанізація, інтеграція країн у глобальні виробничі ланцюги.

Водночас глобалізація мала нерівномірний вплив на різні групи населення. Аналізуючи зміни реальних доходів у глобальному масштабі за 1988–2008 рр., Б. Міланович розробив концепцію «кривої слона» [25]. Схематичне представлення цієї концепції наведено на рисунку 2.1.

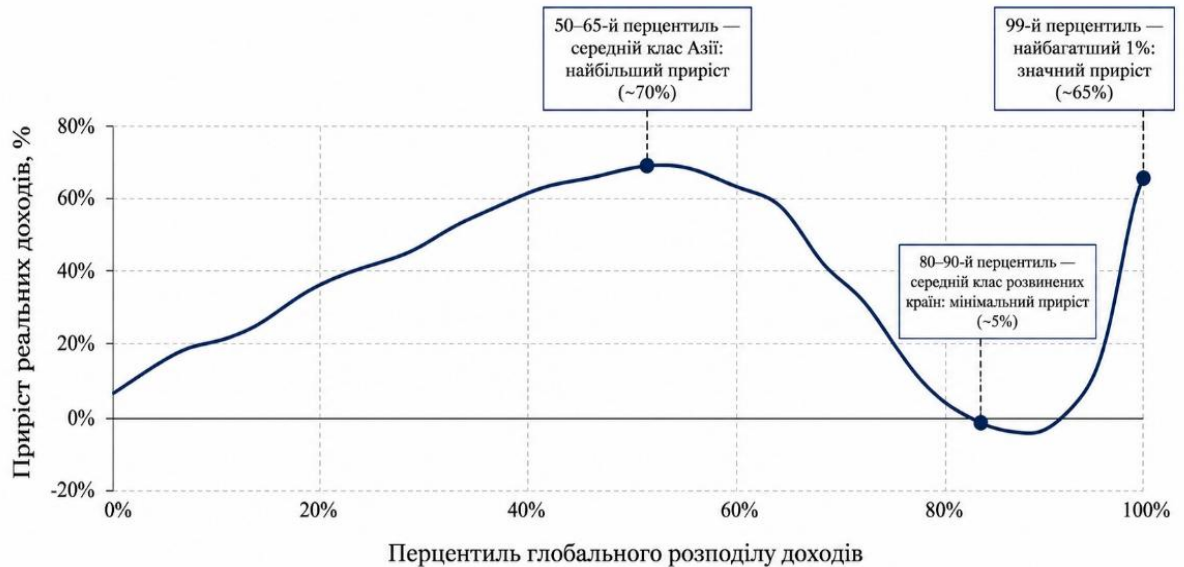

Рисунок 2.1 Концепція «кривої слона» Б. Мілановича.

Джерело: складено за [13].

Рисунок 2.1 свідчить про нерівномірний розподіл економічних вигод від глобалізації між різними групами населення світу. Найбільший приріст реальних доходів спостерігався серед населення, що належить до 50–70-го перцентилів глобального розподілу доходів, передусім середнього класу країн Азії, який отримав значні переваги від економічного зростання та інтеграції у світову економіку.

Водночас для населення, яке перебуває у межах 80–90-го перцентилів глобального розподілу доходів і представлено переважно середнім та нижчим середнім класом розвинених країн, темпи зростання доходів були значно нижчими. Значний приріст доходів також зафіксовано серед найбагатшого 1% населення світу, що свідчить про концентрацію частини вигод від глобалізаційних процесів у верхніх сегментах розподілу доходів.

Натомість найбідніші верстви населення хоча й покращили свій добробут, однак темпи зростання їхніх доходів залишалися нижчими порівняно з середнім

класом країн Азії та найбагатшими групами населення [25]. Нерівномірність прогресу у різних частинах світу ілюструє таблиця 2.1.

Таблиця 2.1. - Динаміка рівня крайньої бідності за регіонами світу, % населення (межа 2,15 дол. США / день, ПКС 2017 р.)

Регіон	2000	2010	2015	2019	2022
Африка на південь від Сахари	56,8	47,2	40,9	35,2	35,6
Південна Азія	40,1	24,5	14,1	5,9	5,5
Східна Азія та Тихоокеанський регіон	37,8	14,4	4,4	2,1	1,9
Латинська Америка та Карибський басейн	13,5	8,0	8,2	8,5	9,0
Близький Схід та Пн. Африка	5,0	3,3	4,4	7,2	8,1
Центральна Азія та Закавказзя	13,1	5,0	4,1	3,8	4,0
Європа та Центральна Азія (шир.)	4,0	2,0	1,7	1,5	1,7

Джерело: складено за [2, 16].

Дані таблиці 2.1 свідчать про суттєву нерівномірність скорочення крайньої бідності між регіонами світу. Найбільшого прогресу досягли країни Східної Азії та Тихоокеанського регіону, де частка населення, що проживає за межею крайньої бідності, скоротилася з 37,8% у 2000 р. до 1,9% у 2022 р. Значне зниження також спостерігалось у Південній Азії - з 40,1% до 5,5%, що значною мірою пов'язано з економічним зростанням Індії та інших країн регіону.

Водночас Африка на південь від Сахари залишається регіоном із найвищими масштабами крайньої бідності у світі. Попри скорочення частки бідного населення з 56,8% до 35,6%, високі темпи демографічного зростання призвели до того, що абсолютна кількість населення, яке перебуває в умовах крайньої бідності, скорочувалася значно повільніше.

Це свідчить про поєднання структурних проблем - низького рівня економічного розвитку, політичної нестабільності, демографічного тиску та високої залежності від зовнішніх шоків. Для країн Латинської Америки, а також

Близького Сходу та Північної Африки характерним стало уповільнення або часткове погіршення динаміки після 2015 р.

Зокрема, у країнах Близького Сходу та Північної Африки рівень крайньої бідності зріс з 5,0% у 2000 р. до 8,1% у 2022 р., що значною мірою пов'язано з наслідками тривалих збройних конфліктів, політичної нестабільності та економічних потрясінь у регіоні. У Латинській Америці після помітного прогресу 2000-х рр. у 2015–2022 рр. спостерігалися стагнація та незначне зростання частки населення, яке проживає за межею крайньої бідності.

Натомість у країнах Європи та Центральної Азії рівень крайньої бідності залишався порівняно низьким упродовж усього досліджуваного періоду. Загалом регіональна динаміка свідчить про суттєве скорочення масштабів крайньої бідності у світі протягом 2000–2019 рр.

Для більш наочного відображення регіональних відмінностей у масштабах крайньої бідності та динаміки їх змін упродовж 2000–2022 рр. доцільно використати графічне представлення статистичних даних. Рисунок 2.2 дозволяє порівняти темпи скорочення крайньої бідності між окремими регіонами світу та виявити ключові тенденції їх розвитку.

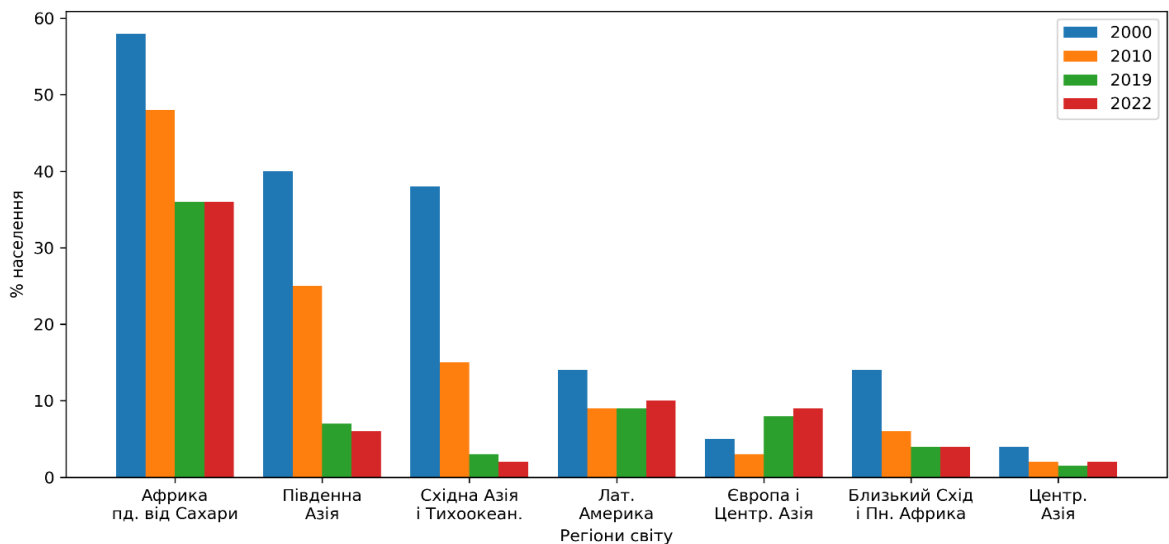

Рисунок 2.2 Темпи скорочення крайньої бідності між окремими регіонами світу

Джерело: складено за [13].

Аналіз рисунку 2.2 підтверджує висновки, отримані на основі таблиці 2.1, та наочно демонструє нерівномірність регіонального прогресу у скороченні крайньої бідності. Графічне представлення даних дає змогу чітко простежити значні відмінності між регіонами світу як за початковим рівнем бідності, так і за темпами його зниження протягом досліджуваного періоду.

У низці країн економічне зростання та соціальні реформи сприяли швидкому покращенню добробуту населення, тоді як в інших регіонах вплив структурних соціально-економічних проблем, політичної нестабільності та зовнішніх кризових чинників суттєво обмежував прогрес. Таким чином, представлені дані підтверджують необхідність врахування регіональної специфіки при формуванні політики подолання бідності та реалізації Цілі сталого розвитку 1, оскільки універсальні підходи не здатні забезпечити однаково ефективні результати в різних соціально-економічних умовах.

Як було зазначено раніше пандемія COVID-19 стала одним із найсерйозніших викликів для реалізації ЦСР 1 упродовж останніх років, адже суттєво вплинула на соціально-економічний розвиток більшості країн світу. Зміни у глобальній динаміці крайньої бідності під впливом цих викликів наведено на рисунку 2.3.

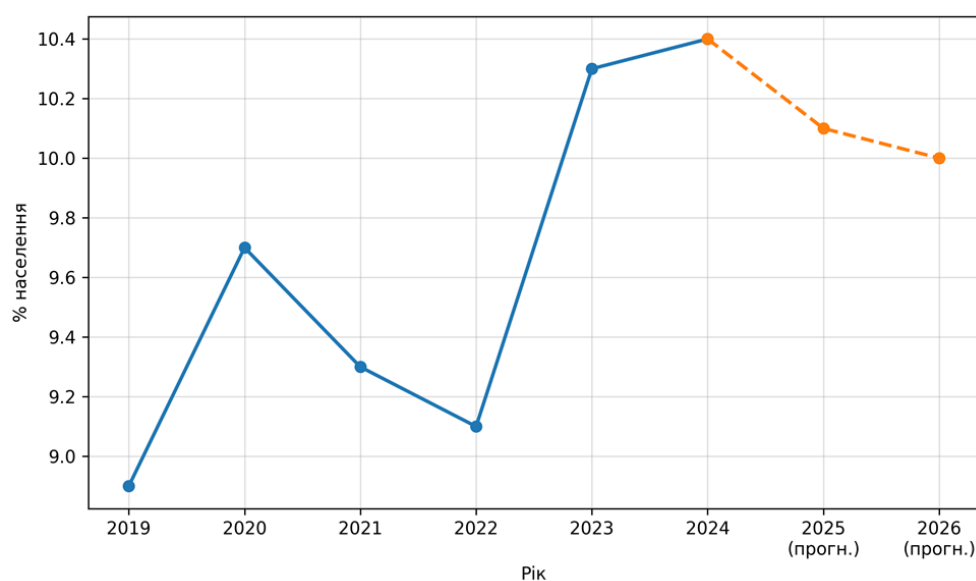

Рисунок 2.3 Динаміка рівня бідності у світі у 2019–2026 рр., % населення
Джерело: складено за [2]

Згідно рисунку 2.3, пандемія COVID-19 стала переломним моментом у глобальній боротьбі з бідністю та призвела до першого зростання рівня крайньої бідності у світі. Незважаючи на часткове відновлення світової економіки після пандемії, наслідки воєнних конфліктів, інфляційного тиску та продовольчої кризи продовжують стримувати прогрес у досягненні ЦСР 1. Для узагальнення основних наслідків пандемії для глобальної бідності та досягнення ЦСР 1 доцільно систематизувати відповідні показники в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2. – Наслідки COVID-19 на рівень бідності та досягнення ЦСР 1

Прояв впливу пандемії	Ключові статистичні дані	Соціально-економічні наслідки
Зростання чисельності населення, що живе в умовах крайньої бідності	Додатково 70–90 млн осіб	Перше зростання глобальної крайньої бідності з 1998 р.
Погіршення ситуації на ринку праці	МОП: втрата еквівалента 495 млн робочих місць]	Зростання безробіття та скорочення доходів населення
Порушення доступу до освіти	ЮНЕСКО: 1,6 млрд учнів у понад 190 країнах	Втрати людського капіталу та посилення ризику бідності в майбутньому
Зростання медичних витрат	Різке підвищення витрат домогосподарств на охорону здоров'я	Додатковий ризик потрапляння населення у стан бідності
Регіональна нерівномірність наслідків пандемії	Найбільше постраждали Африка та Латинська Америка	Поглиблення соціально-економічних диспропорцій
Реакція урядів	Понад 200 країн запровадили програми соціальної підтримки	Часткове пом'якшення негативних наслідків кризи
Вплив на досягнення ЦСР 1	За оцінками ООН, прогрес у досягненні ЦСР 1 сповільнився на 3–4 роки	Підвищення ризику недосягнення ЦСР 1 до 2030 р.

Джерело: складено за [11, 16, 37, 40].

Аналіз таблиці 2.2 підтверджують, що пандемія COVID-19 суттєво уповільнила та погіршила прогрес у подоланні бідності. Найбільш показовим

наслідком стало перше з кінця 1990-х рр. зростання чисельності населення, яке проживає за міжнародною межею крайньої бідності. За оцінками Світового банку, у 2020 р. додатково від 70 до 90 млн осіб опинилися в умовах крайньої бідності [16].

Пандемія впливала на масштаби бідності через декілька взаємопов'язаних механізмів. Насамперед значний негативний ефект мав шок на ринку праці. Карантинні обмеження та локдауни призвели до скорочення економічної активності, втрат робочого часу та зменшення зайнятості, особливо у малому бізнесі та неформальному секторі економіки.

Найбільш вразливими виявилися працівники сфери туризму, вуличної торгівлі, транспорту та побутових послуг, які часто не мали належного соціального захисту. За даними Міжнародної організації праці, втрати робочого часу у 2020 р. були еквівалентні приблизно 495 млн робочих місць [11], що суттєво вплинуло на доходи мільйонів домогосподарств у всьому світі. Водночас пандемія загострила проблему доступності медичних послуг та збільшила фінансове навантаження на населення.

Зростання витрат на лікування, профілактику захворювань та забезпечення медичними засобами стало додатковим чинником ризику потрапляння у бідність, особливо для домогосподарств із низьким рівнем доходів. Найбільш відчутними ці наслідки були в країнах, де системи охорони здоров'я мали обмежені ресурси та недостатній рівень соціального захисту.

Окремим довгостроковим наслідком пандемії стали втрати людського капіталу. За даними ЮНЕСКО, через закриття навчальних закладів близько 1,6 млрд учнів у понад 190 країнах тимчасово втратили доступ до повноцінного навчання [40]. За оцінками Світового банку та ЮНЕСКО, такі освітні втрати можуть негативно позначитися на майбутній продуктивності праці, рівні доходів та можливостях економічної самореалізації нинішнього покоління дітей і молоді. Це свідчить про те, що наслідки пандемії мають не лише короткостроковий соціально-економічний характер, а й здатні впливати на масштаби бідності у довгостроковій перспективі.

Крім того, пандемія поглибила регіональну нерівність, оскільки найбільших втрат зазнали регіони, які ще до початку кризи характеризувалися високими масштабами бідності та структурними проблемами розвитку. Разом із тим наведені в таблиці дані демонструють важливу роль державної підтримки у пом'якшенні негативних наслідків пандемії. Запровадження програм соціальної допомоги, субсидій, грошових виплат та інших антикризових заходів дозволило частково стримати зростання бідності та підтримати доходи населення.

Таким чином, пандемія COVID-19 продемонструвала тісний взаємозв'язок між системами охорони здоров'я, освітою, зайнятістю та рівнем бідності. Її наслідки не лише тимчасово погіршили показники добробуту населення, а й сповільнили прогрес у досягненні ЦСР 1 на кілька років, підвищивши ризики недосягнення поставлених цілей до 2030 р.

Збройна агресія Росії проти України стала додатковим чинником загострення глобальної продовольчої та енергетичної кризи. Блокада чорноморських портів у 2022 р., а також різке зростання цін на природний газ і мінеральні добрива спричинили суттєве підвищення світових цін на продовольство. Через сукупність цих факторів у 2022 р. індекс продовольчих цін ФАО досяг одного з найвищих рівнів за всю історію спостережень, що відображено на рисунку 2.4.

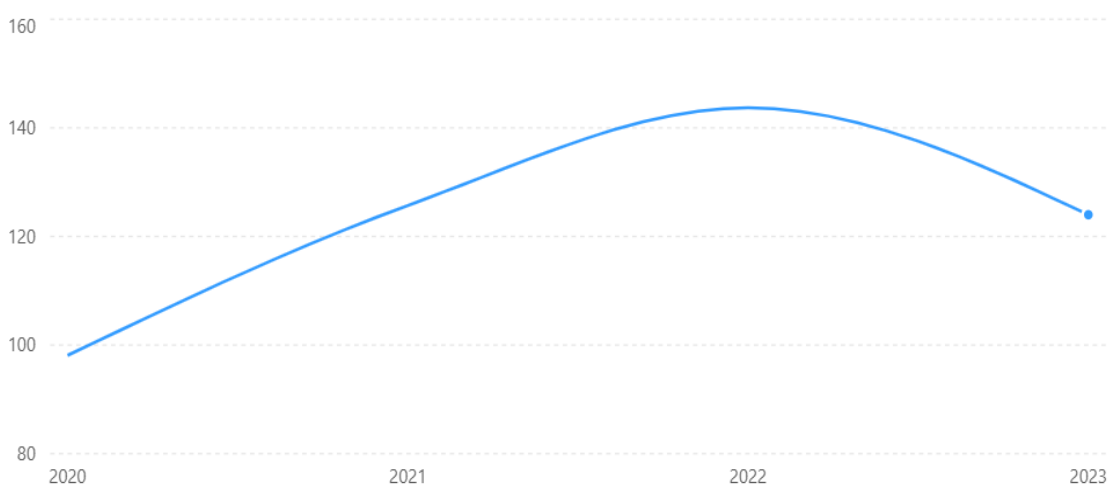

Рисунок 2.4 Динаміка індексу продовольчих цін ФАО у 2020–2023 рр.

Джерело: складено за [58].

Як видно з рисунку 2.4, у 2021–2022 рр. спостерігалось різке зростання світових цін на продовольство. За даними ФАО, у 2021 р. близько 828 млн осіб у світі страждали від голоду, що свідчило про погіршення ситуації з продовольчою безпекою порівняно з допандемічним періодом [27].

У 2022 р. середньорічне значення індексу продовольчих цін ФАО досягло рекордних 143,7 пункту, що більш ніж на 14 % перевищувало рівень 2021 р. Однією з ключових причин такого зростання стала повномасштабна війна в Україні, яка спричинила порушення постачання зернових культур, рослинних олій, добрив та енергоносіїв на світові ринки. Особливо вразливими виявилися країни Африки та Азії з низьким рівнем доходів, де витрати на харчування становлять значну частку бюджету домогосподарств. У таких умовах подорожчання продовольства безпосередньо посилює ризики бідності та продовольчої незабезпеченості населення.

Кліматичні зміни дедалі більше впливають на масштаби глобальної бідності та розглядаються як один із ключових довгострокових структурних викликів сталому розвитку. У Шостому оціночному звіті Міжурядової групи експертів зі зміни клімату (ІРСС, 2022) наголошується, що глобальне потепління негативно впливає на економічне зростання, продовольчу безпеку, доступ до водних ресурсів та рівень життя населення, особливо у країнах із низьким рівнем доходів, які є найменш відповідальними за накопичені викиди парникових газів [28]. Показовим є те, що країни Африки на південь від Сахари мають незначну частку у глобальних викидах парникових газів, проте належать до регіонів, які найбільше потерпають від посух, повеней, деградації земель та інших наслідків зміни клімату.

За оцінками Світового банку, за відсутності ефективних адаптаційних заходів кліматичні зміни можуть призвести до того, що до 2030 р. ще від 68 до 132 млн осіб опиняться в умовах бідності [16]. Це свідчить про тісний взаємозв'язок між кліматичною політикою, економічною стійкістю та подоланням глобальної бідності.

Цифровий розрив залишається ще одним структурним чинником глобальної нерівності, значення якого постійно зростає. За даними Міжнародного союзу електрозв'язку (ITU), у 2022 р. глобальний рівень користування інтернетом становив близько 67%, проте між регіонами світу зберігалася суттєва нерівність: у розвинених країнах доступ до інтернету мали близько 92% населення, тоді як у найменш розвинених країнах - лише 37% [29]. У сучасних умовах цифрові технології перетворилися на важливу складову економічної та соціальної інфраструктури, забезпечуючи доступ до зайнятості, освіти, фінансових послуг і державних сервісів.

Отже, проведений аналіз дозволяє виділити основні сучасні чинники, які безпосередньо або опосередковано впливають на масштаби та динаміку бідності у світі. Для узагальнення результатів дослідження доцільно представити їх у вигляді схеми на рисунку 2.5.

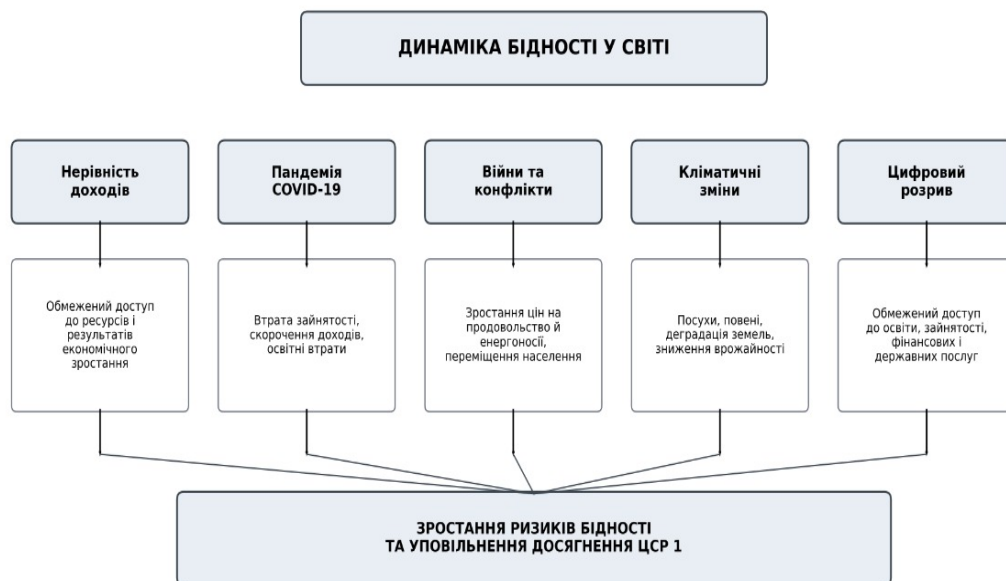

Рисунок 2.5 Основні глобальні чинники впливу на динаміку бідності та досягнення ЦСР 1.

Джерело: складено за [11, 16, 28, 29, 37].

Згідно рисунку 2.5, сучасна бідність формується під впливом комплексу взаємопов'язаних економічних, соціальних, політичних та технологічних

чинників. Їхня взаємодія не лише ускладнює процес скорочення бідності, а й створює нові ризики для досягнення Цілі сталого розвитку 1. Тому ефективна політика подолання бідності повинна передбачати комплексний підхід, спрямований одночасно на зменшення нерівності, підвищення стійкості до криз, адаптацію до кліматичних змін та розширення доступу населення до цифрових технологій.

Поряд із аналізом глобальних тенденцій важливе значення має дослідження особливостей поширення бідності на національному рівні. Для України період 2019-2022 рр. характеризувався впливом двох масштабних кризових чинників - пандемії COVID-19 та повномасштабної війни, які суттєво трансформували соціально-економічне середовище та погіршили умови життя населення. Основні зміни у сфері бідності та добробуту населення України у 2019-2022 рр. наведено в таблиці 2.3.

Таблиця 2.3. - Ключові індикатори бідності та добробуту в Україні у 2019–2022 рр.

Показник	2019	2020	2021	2022*
Рівень бідності за національною межею, %	24,1	23,9	22,2	40–60 (оцінка)
Відносна бідність, % населення	22,6	22,0	21,3	н/д
Глибина бідності, %	19,4	18,9	17,1	н/д
ВВП на душу населення, дол. США (ПКС)	13 700	13 110	14 010	≈9 950
Коефіцієнт Джині	25,6	25,9	25,2	н/д
Безробіття (МОП), %	8,2	9,5	9,8	26,5 (оцінка)
ВПО, млн осіб	1,5	1,5	1,5	5,9
Індекс людського розвитку (HDI)	0,779	0,773	0,773	≈0,700 (оцінка)
Індекс споживчих цін (інфляція), %	4,1	5,0	10,0	26,6

Примітка: * - дані за 2022 р. є попередніми оцінками через умови воєнного стану; н/д - немає даних.

Джерело: складено за [4; 5; 21].

Дані таблиці 2.3 свідчать про суттєве погіршення соціально-економічної ситуації в Україні у 2022 р. внаслідок повномасштабної війни. Якщо у 2019-2021 рр. спостерігалася відносна стабільність більшості показників добробуту

населення, то у 2022 р. відбулося різке погіршення ключових соціально-економічних індикаторів.

Зокрема, упродовж 2019-2021 рр. простежувалася позитивна тенденція до скорочення масштабів бідності. Рівень бідності за національною межею зменшився з 24,1 % у 2019 р. до 22,2 % у 2021 р., а показник глибини бідності скоротився з 19,4 % до 17,1 %. Водночас рівень відносної бідності також поступово знижувався, що свідчило про певне покращення матеріального становища населення та відносну стабільність соціально-економічного розвитку країни [21].

Однак у 2022 р. зазначені позитивні тенденції були перервані внаслідок повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну. За оцінками Світового банку, рівень бідності за національною межею міг зрости до 40-60 % населення, що стало наслідком падіння доходів домогосподарств, втрати робочих місць, інфляційного тиску та загального скорочення економічної активності [30].

Війна також спричинила різке погіршення ситуації на ринку праці. Рівень безробіття зріс з 9,8 % у 2021 р. до 26,5 % у 2022 р., що пояснюється руйнуванням підприємств, скороченням виробництва, призупиненням діяльності значної кількості суб'єктів господарювання та масовим переміщенням населення [30].

Про масштаби економічних втрат свідчить і динаміка ВВП на душу населення. Якщо у 2021 р. його значення становило близько 14,0 тис. дол. США за паритетом купівельної спроможності, то у 2022 р. показник скоротився приблизно до 9,95 тис. дол. США, що відображає глибокий спад економічної активності, втрату частини виробничого потенціалу країни та скорочення експорту [30].

Важливим соціальним наслідком війни стало різке збільшення кількості внутрішньо переміщених осіб. Якщо у 2019–2021 рр. їх чисельність залишалася на рівні близько 1,5 млн осіб, то у 2022 р. вона зросла до 5,9 млн осіб [14]. Масове переміщення населення створило додаткове навантаження на систему соціального захисту, ринок праці, житлову інфраструктуру та місцеві бюджети.

Водночас показник коефіцієнта Джині у 2019–2021 рр. залишався відносно стабільним і коливався в межах 25–26 %, що свідчило про відсутність суттєвих змін у розподілі доходів населення [21]. Проте в умовах війни оцінювання нерівності доходів значно ускладнилося через обмеження статистичних спостережень та масштабні міграційні процеси.

Додатковим підтвердженням погіршення умов життя населення стало зниження Індексу людського розвитку (HDI) з 0,773 у 2021 р. до орієнтовно 0,700 у 2022 р. [5]. Це свідчить про негативний вплив війни не лише на рівень доходів населення, а й на доступ до освіти, медичних послуг та інших складових людського розвитку.

Таким чином, наведені у таблиці 2.2 показники демонструють, що повномасштабна війна стала для України не лише безпековою, а й масштабною соціально-економічною кризою.

Загалом аналіз сучасних тенденцій свідчить, що прогрес у скороченні крайньої бідності у 2000–2019 рр. був суттєвим, однак недостатньо стійким до глобальних кризових потрясінь. Пандемія COVID-19, збройні конфлікти, продовольчі та енергетичні кризи, а також кліматичні зміни продемонстрували високу вразливість значної частини населення світу до зовнішніх шоків.

2.2. Основні виклики реалізації Цілі сталого розвитку щодо подолання бідності

Попри значний прогрес у скороченні бідності протягом останніх десятиліть, реалізація ЦСР 1 «Подолання бідності» залишається складним завданням через вплив багатьох чинників. Сучасні виклики мають комплексний характер і часто взаємодіють між собою. Для систематизації основних перешкод на шляху до досягнення ЦСР 1 доцільно узагальнити ключові виклики та їх можливі наслідки, що наведено в таблиці 2.4.

Таблиця 2.4. - Матриця основних викликів реалізації ЦСР 1 «Подолання бідності»

Тип виклику	Основні прояви і чинники	Наслідки для реалізації ЦСР 1
Економічні	Нерівність доходів і майна; неінклюзивне економічне зростання; безробіття; неформальна зайнятість (понад 55% світової зайнятості)	Уповільнення темпів скорочення бідності; обмеження можливостей фінансування соціального захисту
Соціальні	Нерівний доступ до освіти та охорони здоров'я; гендерна нерівність; дискримінація за ознаками раси, інвалідності, міграційного статусу	Міжгенераційне відтворення бідності; соціальна ексклюзія вразливих груп
Інституційні	Корупція; слабе врядування; відсутність верховенства права; неефективне використання соціальних ресурсів	Неефективна реалізація антибідних програм; низька довіра до держави
Демографічні	Високі темпи приросту населення в окремих країнах Африки; швидка урбанізація; старіння населення у розвинених країнах.	Зростання абсолютної кількості бідних попри відносний прогрес; тиск на соціальні системи
Екологічні	Зміна клімату стихійні лиха; деградація ґрунтів; втрата біорізноманіття	Руйнування засобів до існування населення; ризик збільшення кількості бідних на 68-132 млн осіб до 2030 р.
Конфліктні	Збройні конфлікти: Значна частка населення, що перебуває в умовах крайньої бідності, проживає в країнах, охоплених конфліктами.	Зростання бідності, безробіття, вимушеної міграції та руйнування людського капіталу.
Фінансові	Дефіцит фінансування ЦСР у країнах, що розвиваються: близько 4,2 трлн дол. США на рік. ; офіційна допомога розвитку - 0,36% ВНД за цільового орієнтира 0,7%	Недостатнє ресурсне забезпечення соціальних програм і відновлення

Джерело: складено за [5; 10; 13; 16-18, 28; 30].

Одним із ключових економічних викликів реалізації ЦСР 1 залишається високий рівень майнової та доходної нерівності, який обмежує ефективність економічного зростання у скороченні бідності. Дослідження М. Равалліона показують, що за високого рівня нерівності економічне зростання менш ефективно трансформується у скорочення бідності, оскільки його результати концентруються переважно серед забезпечених верств населення, тоді як

добробут бідних зростає значно повільніше [10]. За даними Oxfam, у 2020-2022 рр. найбагатший 1% населення світу зосередив близько 26 трлн дол. США нового багатства - більше, ніж решта населення планети разом [26]. Водночас, за оцінками Світового банку, обсяг ресурсів, необхідних для подолання крайньої бідності у світі, становить приблизно 175-200 млрд дол. США на рік [16]. Це свідчить про те, що проблема бідності значною мірою пов'язана не лише з обмеженістю ресурсів, а й з нерівномірністю їх розподілу.

Другим суттєвим економічним викликом залишається масштабна неформальна зайнятість. За даними МОП, понад 60% зайнятого населення світу працює у неформальному секторі економіки [11]. У країнах Африки на південь від Сахари цей показник перевищує 85%. Неформальна зайнятість зазвичай не передбачає належного соціального захисту, пенсійного забезпечення та страхування на випадок безробіття, що суттєво підвищує вразливість населення до економічних і соціальних криз.

Технологічна трансформація та автоматизація виробництва формують новий економічний виклик для реалізації ЦСР 1. За оцінками OECD, близько 14% робочих місць у країнах Організації економічного співробітництва та розвитку перебувають під високим ризиком автоматизації, а ще приблизно 32% можуть зазнати суттєвих змін у змісті праці через автоматизацію окремих функцій [41]. Найбільш вразливими залишаються низькокваліфіковані та рутинні види праці, які традиційно забезпечували базові можливості зайнятості для малозабезпечених верств населення. Для країн, що розвиваються, технологічні зміни створюють додаткові ризики у сфері зайнятості та можуть ускладнювати традиційну модель індустріалізації, засновану на розвитку трудомісткого виробництва.

Одним із ключових соціальних викликів реалізації ЦСР 1 залишається недостатнє охоплення населення системами соціального захисту. За даними МОП, у 2021 р. лише 46,9% населення світу були охоплені принаймні одним видом соціального захисту [11]. Для більш наочного відображення масштабів охоплення населення соціальним захистом та існуючих відмінностей між

групами населення і країнами з різним рівнем доходу доцільно розглянути відповідні оцінки МОП, що подано на рисунку 2.6.

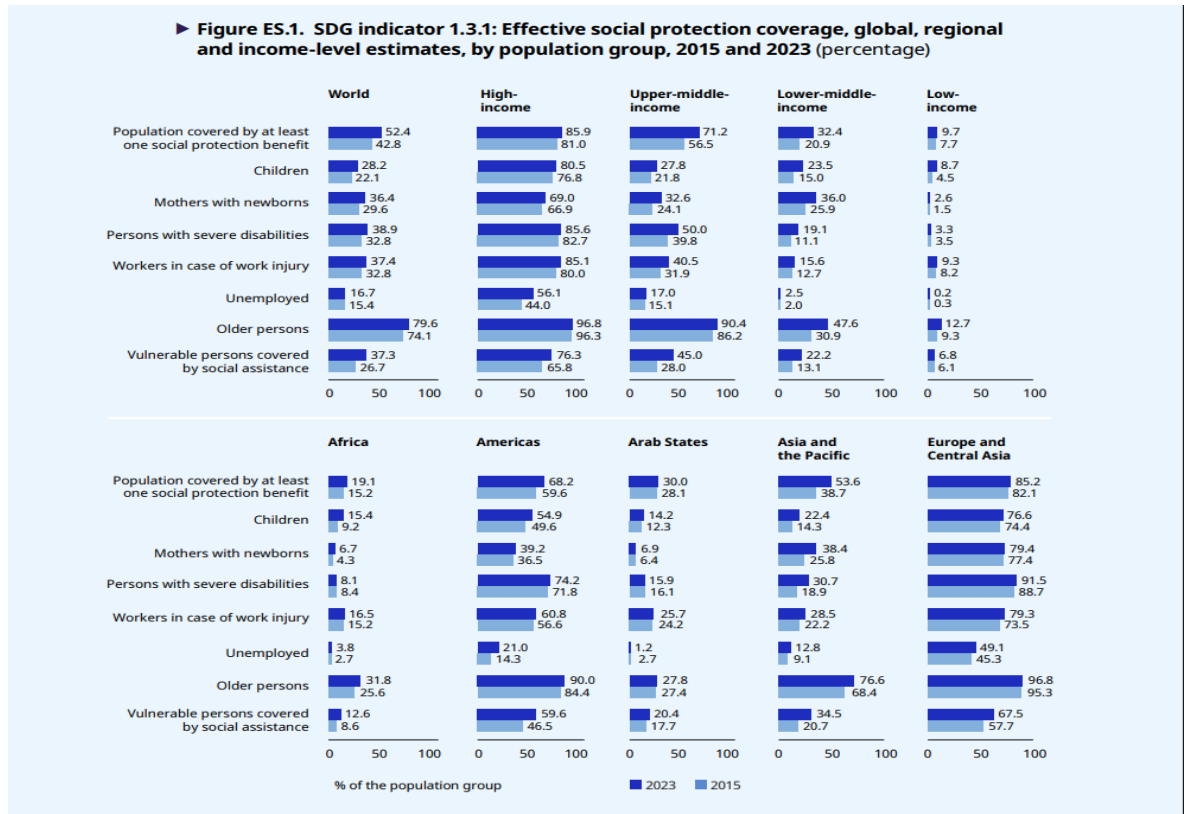

Рисунок 2.6 Охоплення населення системами соціального захисту за регіонами світу та групами країн за рівнем доходу у 2015 та 2023 рр., % населення.

Джерело: складено за [57].

Як видно з рисунку 2.6, рівень охоплення населення системами соціального захисту суттєво відрізняється залежно від рівня економічного розвитку країни та регіону. У 2023 р. соціальним захистом було охоплено 52,4 % населення світу, тоді як у країнах з високим рівнем доходу цей показник становив 85,9 %, а у країнах з низьким рівнем доходу - лише 9,7 %.

Найнижчі показники охоплення спостерігалися в країнах Африки, де соціальний захист отримували лише 19,1 % населення. Водночас у Європі та Центральній Азії цей показник перевищував 85 %, що свідчить про значний вплив рівня економічного розвитку та інституційної спроможності держав на ефективність соціальної політики [11].

Відсутність ефективного соціального захисту суттєво підвищує вразливість населення до економічних і соціальних потрясінь, зокрема втрати роботи, погіршення стану здоров'я чи зниження доходів у старшому віці. Водночас навіть у країнах, де системи соціального захисту функціонують, рівень соціальних виплат часто залишається недостатнім для забезпечення належного рівня життя. Пандемія COVID-19 додатково продемонструвала важливість ефективних систем соціального захисту. У багатьох країнах уряди були змушені терміново запроваджувати нові програми грошової підтримки населення, однак через слабкість інституційних механізмів така допомога не завжди охоплювала найбільш уразливі групи населення.

«Фемінізація бідності» є одним із найбільш поширених соціальних проявів глобальної нерівності та широко досліджується міжнародними організаціями, зокрема ООН, ПРООН і Світовим банком. За даними ООН, серед населення віком 25–34 роки на кожні 100 чоловіків, які проживають в умовах бідності, припадає приблизно 122 жінки [5].

Така диспропорція пояснюється низкою структурних чинників. Зокрема, жінки в середньому мають нижчий рівень оплати праці, частіше зайняті у низькооплачуваних секторах економіки та виконують значно більший обсяг неоплачуваної праці з догляду за дітьми, людьми похилого віку та ведення домашнього господарства. Додатковими факторами ризику залишаються обмежений доступ до кредитних ресурсів, права власності на землю та нерухомість, а також нижчий рівень економічної самостійності у частині країн світу.

За даними Світового банку, близько 2,4 млрд жінок працездатного віку у світі мають менше економічних можливостей, ніж чоловіки [42]. У таких умовах економічна вразливість жінок суттєво зростає, а обмежений доступ до ресурсів формує передумови для міжгенераційного відтворення бідності.

Міжгенераційне відтворення бідності є одним із найстійкіших проявів глобальної соціальної нерівності. За оцінками Світового банку, рівень бідності серед дітей у багатьох країнах у два–три рази перевищує показники бідності

дорослого населення [16]. За даними ЮНІСЕФ і Світового банку, у 2023 р. близько 333 млн дітей у світі проживали в умовах крайньої бідності [43]. Діти, які зростають у малозабезпечених домогосподарствах, частіше стикаються з недостатнім харчуванням, обмеженим доступом до якісної освіти та медичних послуг, що негативно впливає на їхній фізичний, когнітивний і соціальний розвиток.

У довгостроковій перспективі це знижує рівень людського капіталу, обмежує майбутні можливості працевлаштування та підвищує ризик збереження бідності у наступних поколіннях. За таких умов ефективна політика боротьби з бідністю неможлива без цільових програм підтримки дітей, зокрема забезпечення доступу до повноцінного харчування, якісної дошкільної освіти, медичних профілактичних послуг і базового соціального захисту.

Важливим інституційним викликом реалізації ЦСР 1 залишаються корупція та слабкість систем державного управління, які знижують ефективність соціальної політики та програм подолання бідності. За даними Transparency International, найбільш бідні країни світу, як правило, характеризуються низькими значеннями Індексу сприйняття корупції [31].

Корупційні практики негативно впливають на результативність антибідних програм через нецільове використання бюджетних ресурсів, недостатню адресність соціальної допомоги та низьку ефективність державних витрат. За оцінками Світового банку, в умовах слабого адміністрування значна частина ресурсів соціальних програм може не досягати найбільш уразливих груп населення [16].

Додатковими проблемами залишаються непрозорість державних закупівель та низький рівень довіри до інституцій. Правова невизначеність і непередбачуваність регуляторного середовища негативно впливають на інвестиційний клімат та обмежують залучення приватних інвестицій у соціально орієнтовані проєкти. Для України проблема ефективності системи соціального захисту та адресності соціальних виплат також залишається актуальною, що неодноразово підкреслювалося у працях Е. М. Лібанової [23].

Одним із довгострокових структурних викликів реалізації ЦСР 1 залишаються демографічні диспропорції між регіонами світу. За прогнозами ООН, населення Африки зросте з близько 1,4 млрд осіб у 2022 р. до приблизно 2,5 млрд осіб у 2050 р. [44]. Такі темпи демографічного зростання створюють додаткове навантаження на ринки праці, системи освіти, охорони здоров'я та соціального захисту.

У цих умовах забезпечення стійкого зростання ВВП на душу населення потребує значно вищих темпів економічного розвитку. Теоретично швидке зростання частки працездатного населення може формувати так званий «демографічний дивіденд», однак його реалізація залежить від рівня освіти, продуктивності праці та здатності економіки створювати достатню кількість робочих місць. За відсутності таких умов стрімке зростання населення може посилювати масштаби бідності та соціальної вразливості населення.

Екологічний вимір реалізації ЦСР 1 є менш помітним у поточних соціально-економічних показниках, однак його значення постійно зростає. У звітах Міжурядової групи експертів зі зміни клімату (ІРСС) підкреслюється, що найбільш вразливі верстви населення є найбільш уразливими до наслідків кліматичних змін [28].

Це пояснюється їхньою вищою залежністю від сільського господарства та природних ресурсів, обмеженим доступом до систем страхування й інфраструктури захисту, а також нижчою здатністю до відновлення після природних катастроф через відсутність заощаджень і кредитного доступу.

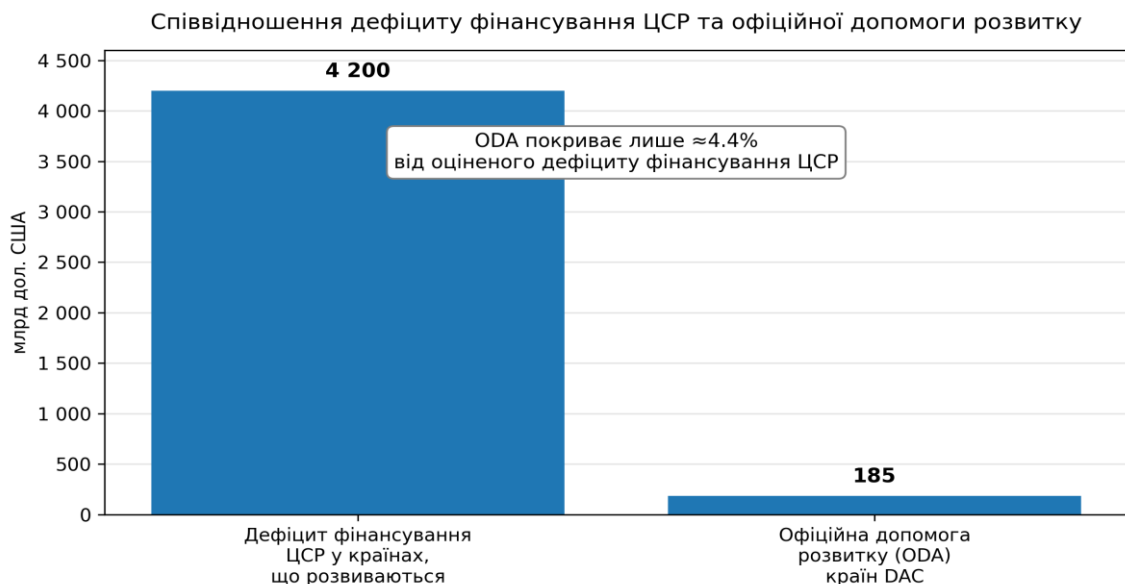
Для багатьох країн, що розвиваються, кліматичні ризики створюють додаткове навантаження на державні фінанси, оскільки значні ресурси спрямовуються на ліквідацію наслідків посух, повеней та інших природних катастроф. Це, своєю чергою, обмежує можливості інвестування у довгостроковий соціально-економічний розвиток і програми подолання бідності. Конфліктний вимір пронизує всі інші виклики реалізації ЦСР 1. За даними Світового банку, значна частка населення, що перебуває в умовах крайньої

бідності, проживає в країнах, охоплених збройними конфліктами або крихкою державністю [16].

Конфлікти руйнують виробничу та соціальну інфраструктуру, погіршують доступ населення до базових послуг, спричиняють вимушену міграцію та скорочення економічної активності. Повномасштабна збройна агресія Росії проти України у 2022 р. є показовим прикладом такого впливу: рівень бідності, який поступово скорочувався у попередні роки, різко зріс, а масштаби економічних втрат і потреб у відновленні оцінюються у сотні мільярдів доларів США [30].

Це демонструє, що збройні конфлікти можуть нівелювати результати багаторічного соціально-економічного розвитку протягом відносно короткого часу.

Фінансовий розрив у реалізації Цілей сталого розвитку є самостійним і надзвичайно серйозним системним викликом. Для більш наочного відображення масштабів фінансового розриву між потребами у фінансуванні Цілей сталого розвитку та фактичними обсягами міжнародної допомоги доцільно порівняти відповідні показники, що подані на рисунку 2.7.

Рисунк 2.7 Співвідношення дефіциту фінансування ЦСР та офіційної допомоги розвитку у 2022 р., млрд дол. США

Джерело: складено за [17-18].

Як видно з рис. 2.7, між потребами у фінансуванні Цілей сталого розвитку та наявними міжнародними ресурсами існує суттєвий дисбаланс. За оцінками ЮНКТАД, щорічний дефіцит фінансування ЦСР у країнах, що розвиваються, становить близько 4,2 трлн дол. США [18]. Водночас обсяги міжнародної офіційної допомоги розвитку залишаються недостатніми для покриття таких потреб. За даними OECD, у 2022 р. країни-члени Комітету сприяння розвитку (DAC) спрямували на офіційну допомогу розвитку близько 185 млрд дол. США, що становило лише 0,36% їхнього валового національного доходу та було суттєво нижче від міжнародно визнаної цілі у 0,7% [17].

Заповнення такого розриву потребує мобілізацію додаткових джерел фінансування, зокрема внутрішніх бюджетних ресурсів, приватних інвестицій, механізмів державно-приватного партнерства та інноваційних фінансових інструментів. Адже без розширення фінансової бази значна частина країн, особливо з низьким рівнем доходу, матиме обмежені можливості для реалізації ефективної соціальної політики та скорочення масштабів бідності [17; 18].

Усі виявлені виклики мають системний і взаємопов'язаний характер. Економічна нерівність посилює соціальну вразливість населення, слабкість інституцій знижує ефективність соціальної політики, а кліматичні зміни та збройні конфлікти створюють додаткові ризики для найбідніших верств населення.

2.3. Перспективні напрями та інструменти подолання бідності в контексті сталого розвитку

Попри значні виклики, що перешкоджають досягненню ЦСР 1, міжнародна практика сформувала широкий спектр інструментів і механізмів подолання бідності. Досвід різних країн свідчить, що ефективна антибідна політика поєднує заходи соціального захисту, фінансової інклюзії, цифровізації

послуг, підтримки зайнятості та міжнародної допомоги розвитку. Основні перспективні напрями та інструменти подолання бідності систематизовано в табл. 2.5.

Таблиця 2.5. - Перспективні напрями та інструменти подолання бідності в контексті ЦСР 1

Інструмент / напрям	Механізм дії	Задokumentовані результати	Умови ефективності
Умовні грошові трансфери (ССТ)	Виплати сім'ям за виконання соціальних умов	Bolsa Família (Бразилія): охоплення понад 21 млн осіб; суттєве скорочення крайньої бідності та нерівності у 2003–2014 рр.	Якісні послуги освіти та здоров'я; ефективне адміністрування
Загальний базовий дохід (UBI)	Безумовні регулярні виплати всім громадянам	Фінляндія (2017–2018): підвищення суб'єктивного добробуту та рівня довіри; істотного впливу на зайнятість не виявлено	Фіскальна стійкість; ефективна система соціального захисту
Мікрофінансування та фінансова інклюзія	Кредити та підтримка мікропідприємств бідних	Grameen Bank (Бангладеш): понад 9 млн позичальників, близько 97% жінок серед клієнтів; високий рівень повернення кредитів	Фінансова грамотність; доступність фін. послуг
Цифровізація соціальних послуг	Електронні реєстри, цифрова ідентифікація, мобільні платежі	M-Pesa (Кенія): сприяла підвищенню фінансової інклюзії та виходу сотень тисяч домогосподарств із бідності	Доступ до мобільного зв'язку; цифрова грамотність
ESG-інвестування та соціальні облигації	Залучення приватного капіталу для соціальних проєктів	Обсяг світового ESG-ринку перевищив 35 трлн дол. США	Прозора звітність; незалежний моніторинг результатів
Інклюзивне економічне зростання	Створення робочих місць і розширення економічних можливостей	Досвід країн Східної Азії демонструє суттєве скорочення бідності завдяки поєднанню економічного зростання та інвестицій у людський капітал	Доступ до освіти; розвиток підприємництва;
Офіційна допомога розвитку (ODA)	Фінансування програм розвитку та соціального захисту	У 2022 р. обсяг ODA становив близько 185 млрд дол. США, або 0,36% ВНД країн-донорів при цільовому орієнтирі 0,7%	Узгодженість із національними пріоритетами; прозорість використання коштів

Джерело: складено за [5, 16, 17, 24, 32-34, 45].

Програми умовних грошових трансферів (Conditional Cash Transfers, CCT) належать до найбільш досліджених та ефективних інструментів скорочення бідності у країнах із низьким і середнім рівнем доходу. Їх механізм полягає у наданні домогосподарствам регулярних грошових виплат за умови виконання певних соціальних вимог, зокрема відвідування дітьми навчальних закладів та проходження профілактичних медичних оглядів.

Такий підхід дозволяє одночасно зменшувати поточну бідність шляхом підтримки доходів населення та формувати передумови для її скорочення у майбутньому через інвестиції в людський капітал. Одним із найвідоміших прикладів є бразильська програма Bolsa Família, яка охоплювала понад 13 млн малозабезпечених сімей і зробила вагомий внесок у скорочення бідності та нерівності доходів у країні [24].

Результати оцінювання мексиканської програми Oportunidades (Prospera) свідчать про позитивний вплив на освітні досягнення дітей, покращення стану здоров'я та підвищення майбутніх трудових доходів учасників програми. Узагальнюючи результати численних польових досліджень, А. Банерджі та Е. Дюфло дійшли висновку, що добре таргетовані програми соціальної підтримки здатні послаблювати механізми міжгенераційного відтворення бідності [46].

Водночас реалізація програм CCT у країнах зі слабкими інституціями часто супроводжується низкою проблем. Реєстраційні бар'єри можуть обмежувати доступ до допомоги найбільш уразливих груп населення, зокрема осіб без належних документів або мешканців віддалених територій. Крім того, помилки під час визначення отримувачів допомоги призводять до нецільового використання ресурсів і знижують ефективність програм. Тому важливими умовами успішної реалізації CCT є якісне адміністрування, прозорість процедур відбору отримувачів допомоги та належний моніторинг результатів програм.

Концепція загального базового доходу (Universal Basic Income, UBI) останніми роками набула особливої актуальності у зв'язку з технологічною трансформацією економіки та ризиками автоматизації ринку праці. Фінський експеримент 2017–2018 рр., у якому взяли участь 2 тис. безробітних громадян,

продемонстрував покращення психологічного добробуту та рівня задоволеності життям учасників за відсутності суттєвого впливу на їхню зайнятість. Подібні результати були отримані під час реалізації програми безумовних грошових виплат GiveDirectly у Кенії, яка сприяла підвищенню фінансової стійкості домогосподарств і накопиченню активів без помітного скорочення трудової активності населення [32].

Водночас основною перешкодою для широкого впровадження UBI залишаються значні бюджетні витрати, необхідні для його фінансування, особливо у країнах із середнім та низьким рівнем доходів [47].

Мікрофінансування і фінансова інклюзія залишаються важливими, але неоднозначними інструментами подолання бідності. Одним із найвідоміших прикладів є Grameen Bank у Бангладеш, заснований М. Юнусом, який забезпечив доступ до малих кредитів для мільйонів позичальників, переважно жінок [45].

Доступ до кредитних ресурсів може розширювати можливості бідних домогосподарств: дрібні фермери отримують змогу придбати насіння або добрива на початку сезону, а дрібні підприємці - поповнити товарний запас чи розширити власну справу. Водночас результати досліджень свідчать, що вплив мікрофінансування на рівень доходів є помірним і суттєво залежить від конкретного економічного та інституційного контексту [48].

Отже, мікrokредит не є універсальним засобом подолання бідності, а має доповнювати інвестиції в освіту, охорону здоров'я, інфраструктуру та розвиток ринкового середовища.

Цифровізація соціальних і фінансових послуг є одним із найдинамічніших напрямів антибідної політики. Індійська система цифрової ідентифікації Aadhaar, запущена у 2009 р., охопила понад 1,3 млрд осіб і стала одним із найбільших у світі прикладів цифрової ідентифікації населення [49].

Її використання дало змогу розширити практику прямих грошових переказів і підвищити прозорість розподілу соціальних виплат. Водночас ефективність таких систем залежить від якості цифрової інфраструктури, захисту персональних даних і доступу населення до банківських та мобільних

сервісів. Кенійська платіжна система M-Pesa, запущена у 2007 р., продемонструвала значний потенціал мобільних фінансових сервісів для розширення фінансової інклюзії. Дослідження Т. Сурі і В. Джека показало, що поширення M-Pesa сприяло виходу близько 2% кенійських домогосподарств із крайньої бідності [50]. За оцінками McKinsey Global Institute, повна цифровізація фінансових послуг у країнах, що розвиваються, потенційно може забезпечити приріст їхнього сукупного ВВП приблизно на 6% [33].

Як позитивний приклад цифровізації державних послуг варто згадати українську платформу «Дія», яка функціонує з 2019 р. та забезпечує доступ громадян до широкого спектра державних сервісів і цифрових документів через мобільний застосунок і веб портал [51]. Під час пандемії COVID-19 та після початку повномасштабної війни платформа стала важливим інструментом надання державної підтримки населенню, зокрема внутрішньо переміщеним особам і громадянам, які постраждали від воєнних дій.

Перспективним напрямом мобілізації ресурсів для подолання бідності є розвиток ESG-інвестування та ринку соціальних облігацій. ESG-інвестування (Environmental, Social, Governance) передбачає врахування екологічних, соціальних та управлінських критеріїв під час прийняття інвестиційних рішень та відкриває додаткові можливості для залучення ресурсів до програм подолання бідності поза межами традиційного бюджетного фінансування та офіційної допомоги розвитку.

На відміну від традиційного підходу, такі інвестиції орієнтовані не лише на отримання фінансового прибутку, а й на досягнення позитивного соціального та екологічного ефекту. Такі фінансові інструменти дають змогу залучати приватний капітал до фінансування проєктів у сферах освіти, охорони здоров'я, соціального захисту та розвитку інфраструктури.

За оцінками Bloomberg Intelligence, обсяг світового ринку ESG-активів перевищує 35 трлн дол. США у 2020 р. і може зрости до 53 трлн дол. США до 2025 р. [34]. Одним із перспективних інструментів є облігації соціального впливу (Social Impact Bonds, SIB), механізм яких передбачає фінансування соціальних

програм приватними інвесторами з подальшим отриманням доходу лише за умови досягнення визначених соціальних результатів [52]. Перший у світі проєкт SIB був реалізований у Великій Британії у 2010 р. та був спрямований на зниження рівня рецидивної злочинності серед осіб, які звільнилися з місць позбавлення волі. У подальшому подібні механізми почали застосовуватися у сферах освіти, охорони здоров'я, зайнятості та соціальної інтеграції в багатьох країнах світу [52].

Інклюзивне економічне зростання є однією з ключових передумов довгострокового скорочення бідності. На відміну від звичайного економічного зростання, воно передбачає широке залучення населення до економічної діяльності, створення продуктивних робочих місць та підвищення доходів найбільш вразливих верств населення [53].

Підтримка дрібного фермерства, розвиток сільської інфраструктури, доступ до кредитних ресурсів і сучасних технологій сприяють підвищенню продуктивності праці та покращенню добробуту населення. Практика країн, які досягли суттєвого прогресу у подоланні бідності, свідчить про важливість поєднання економічного зростання з інвестиціями в людський капітал та розвитком підприємництва. За результатами міжнародних досліджень, кожен додатковий рік навчання підвищує доходи людини в середньому на 8–10% [54].

Водночас інвестиції у ранній розвиток дітей демонструють один із найвищих соціально-економічних ефектів: за оцінками Дж. Хекмана, кожен долар, вкладений у якісні програми дошкільної освіти, може забезпечити від 7 до 13 доларів довгострокових соціально-економічних вигод [55].

Офіційна допомога розвитку залишається важливим джерелом фінансування соціальних програм у країнах з низьким рівнем доходу. Її ефективність значною мірою залежить від узгодженості з національними пріоритетами розвитку та прозорості використання ресурсів [17].

Роль міжнародного співробітництва у подоланні бідності полягає не лише у фінансовій підтримці, а й у створенні сприятливих умов для сталого розвитку. Важливими напрямками залишаються вдосконалення механізмів міжнародної

допомоги, розширення доступу країн, що розвиваються, до фінансових ресурсів та підвищення ефективності глобального економічного управління. Однією з проблем залишається незаконний відтік капіталу, який суттєво обмежує можливості фінансування соціально-економічного розвитку.

За оцінками міжнародних організацій, обсяги таких потоків щороку вимірюються сотнями мільярдів доларів США та негативно впливають на здатність держав фінансувати програми подолання бідності, розвитку освіти, охорони здоров'я та інфраструктури [56]. Тому підвищення прозорості міжнародних фінансових потоків, удосконалення механізмів реструктуризації боргу та розширення можливостей міжнародного фінансування залишаються важливими складовими глобальної політики досягнення ЦСР 1.

Інноваційні підходи до подолання бідності активно розвиваються у кількох напрямках. Важливу роль відіграють інструменти поведінкової економіки, які дозволяють підвищувати ефективність соціальних програм без суттєвого збільшення бюджетних витрат. Зокрема, автоматичне включення громадян до програм заощаджень або пенсійного забезпечення, використання механізмів «підштовхування» та спрощення процедур отримання соціальної допомоги сприяють підвищенню рівня участі населення у відповідних програмах. Водночас розвиток цифрових технологій, великих даних і сучасних інформаційних систем розширює можливості держав щодо виявлення вразливих груп населення та підвищення адресності соціальної підтримки.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

У результаті проведеного дослідження теоретичних засад, сучасних тенденцій, викликів та перспектив подолання бідності в контексті Цілей сталого розвитку було встановлено, що бідність є складним багатовимірним соціально-економічним явищем, яке не обмежується лише нестачею доходів. Сучасні підходи до її трактування охоплюють питання доступу населення до освіти, охорони здоров'я, соціального захисту, фінансових ресурсів та можливостей повноцінної участі у суспільному житті. Доведено, що причини бідності мають комплексний характер і пов'язані з нерівністю розподілу доходів, неформальною зайнятістю, соціальною ексклюзією, дискримінацією, обмеженим доступом до базових послуг та іншими структурними факторами, які сприяють відтворенню бідності в наступних поколіннях.

У ході дослідження встановлено, що концепція сталого розвитку пройшла тривалий еволюційний шлях від ідей збалансованого розвитку до формування глобальної системи Цілей сталого розвитку ООН. Центральне місце в цій системі займає Ціль сталого розвитку 1 «Подолання бідності», яка розглядається як базова передумова досягнення більшості інших цілей. Визначено, що сучасна міжнародна політика у сфері подолання бідності ґрунтується на принципі «Не залишити нікого осторонь», який передбачає пріоритетну підтримку найбільш уразливих категорій населення.

Проведений аналіз методичних підходів до оцінювання бідності показав, що жоден окремий показник не здатний повністю відобразити масштаби та складність цього явища. Встановлено, що найбільш обґрунтованим є комплексний підхід, який поєднує монетарні, багатовимірні та національні індикатори оцінювання. Водночас сучасна міжнародна практика дедалі більше орієнтується на використання багатовимірного підходу, який враховує не лише рівень доходів населення, а й доступ до освіти, охорони здоров'я, належних житлових умов та інших базових можливостей розвитку людини. Такий підхід

забезпечує більш повне розуміння соціально-економічного становища населення та підвищує ефективність моніторингу досягнення ЦСР 1.

Дослідження глобальних тенденцій засвідчило, що упродовж 2000-2019 рр. світ досяг значного прогресу у скороченні масштабів крайньої бідності. Найбільших успіхів було досягнуто в країнах Східної та Південно-Східної Азії, тоді як країни Африки на південь від Сахари продовжують залишатися регіоном із найвищими показниками бідності. Водночас встановлено, що позитивна динаміка виявилася недостатньо стійкою до глобальних кризових потрясінь. Пандемія COVID-19, продовольча та енергетична кризи, кліматичні зміни, а також зростання кількості збройних конфліктів суттєво ускладнили процес досягнення ЦСР 1 та призвели до погіршення соціально-економічного становища значної частини населення світу.

У роботі доведено, що одним із ключових чинників відтворення бідності виступає нерівність розподілу доходів. Навіть за умов економічного зростання високий рівень соціально-економічної нерівності може суттєво обмежувати ефективність антибідної політики. Саме тому скорочення нерівності слід розглядати як важливу передумову досягнення ЦСР 1 та забезпечення інклюзивного економічного розвитку.

Визначено, що ключовими викликами реалізації ЦСР 1 є високий рівень економічної нерівності, недостатня інклюзивність економічного зростання, поширення неформальної зайнятості, слабкість окремих інститутів соціального захисту, кліматичні ризики, демографічні зміни та фінансові обмеження. Встановлено, що зазначені чинники мають системний характер і взаємно посилюють негативний вплив один одного, ускладнюючи процес подолання бідності як на глобальному, так і на національному рівнях.

Особливу увагу в дослідженні приділено аналізу міжнародного досвіду подолання бідності. Встановлено, що найбільш ефективними інструментами є програми умовних грошових трансфертів, розвиток фінансової інклюзії, цифровізація соціальних послуг, підтримка інклюзивного економічного зростання та інвестиції в людський капітал. Доведено, що успішність реалізації

таких заходів значною мірою залежить від якості державного управління, рівня цифрової інфраструктури та спроможності забезпечити адресність соціальної підтримки населення.

Окремо проаналізовано сучасні тенденції розвитку бідності в Україні. Встановлено, що повномасштабна війна суттєво погіршила соціально-економічне становище населення, спричинила зростання рівня бідності, безробіття, масштабів внутрішнього переміщення населення та посилила ризики соціальної вразливості окремих груп громадян. Водночас інтеграція України до європейського економічного простору, цифровізація державних послуг, міжнародна фінансова підтримка та процеси повоєнного відновлення створюють передумови для поступового підвищення рівня добробуту населення та досягнення Цілей сталого розвитку.

Проведене дослідження дозволяє зробити висновок, що успішне подолання бідності потребує комплексної державної політики, яка поєднує економічне зростання, розвиток людського капіталу, розширення соціального захисту, підвищення інституційної спроможності держави та ефективне міжнародне співробітництво. Досягнення ЦСР 1 неможливе без усунення структурних причин бідності та формування умов для інклюзивного й сталого розвитку. Водночас за оцінками міжнародних організацій навіть до 2030 року значна частина населення світу ризикує залишатися в умовах крайньої бідності, що свідчить про необхідність подальшого вдосконалення міжнародних і національних механізмів антибідної політики.

Проведений аналіз глобальних тенденцій, викликів і перспектив подолання бідності засвідчив, що упродовж 2000–2019 рр. світ досяг значного прогресу у скороченні масштабів крайньої бідності, однак цей прогрес виявився недостатньо стійким до глобальних кризових потрясінь. Пандемія COVID-19, збройні конфлікти, продовольчі та енергетичні кризи, кліматичні зміни й посилення нерівності суттєво ускладнили досягнення ЦСР 1. Виявлені економічні, соціальні, інституційні, демографічні, екологічні, конфліктні та

фінансові виклики мають системний характер і потребують комплексної політики реагування.

У результаті проведеного дослідження теоретичних засад, сучасних тенденцій, викликів та перспектив подолання бідності в контексті Цілей сталого розвитку було встановлено, що бідність є складним багатовимірним соціально-економічним явищем, яке не обмежується лише нестачею доходів.

Доведено, що причини бідності мають комплексний характер і пов'язані з нерівністю розподілу доходів, неформальною зайнятістю, соціальною ексклюзивією, дискримінацією, обмеженим доступом до базових послуг та іншими структурними факторами, які сприяють відтворенню бідності в наступних поколіннях.

У ході дослідження встановлено, що концепція сталого розвитку пройшла тривалий еволюційний

За результатами проведеного дослідження доцільно запропонувати такі напрями вдосконалення політики подолання бідності в Україні:

- розробити оновлену Національну стратегію подолання бідності до 2030 р. з урахуванням наслідків війни та принципу «Не залишити нікого осторонь»;
- удосконалити систему моніторингу бідності шляхом поєднання монетарних, багатовимірних та національних індикаторів оцінювання;
- забезпечити подальший розвиток цифрових соціальних сервісів на базі платформи «Дія» із збереженням альтернативних офлайн-каналів доступу до державної підтримки;
- розширити програми підтримки зайнятості, малого підприємництва та самозайнятості населення, особливо в деокупованих і постраждалих від війни громадах;
- збільшити інвестиції у розвиток людського капіталу через підтримку освіти, охорони здоров'я та професійної підготовки населення;
- посилити інституційну спроможність органів соціального захисту та підвищити прозорість використання бюджетних ресурсів;

- розширити використання інструментів фінансової інклюзії, зокрема програм мікрокредитування, фінансової освіти населення та доступу до сучасних банківських послуг;

- стимулювати залучення ESG-інвестицій і соціальних облігацій для фінансування проєктів у сферах освіти, охорони здоров'я, соціального захисту та розвитку місцевих громад;

- посилити підтримку внутрішньо переміщених осіб шляхом реалізації програм працевлаштування, професійної перепідготовки та забезпечення житлом;

- розширити співпрацю з міжнародними організаціями щодо впровадження сучасних методик вимірювання багатовимірної бідності та оцінювання ефективності соціальних програм;

- інтегрувати показники ЦСР 1 у систему планування повоєнного відновлення України та забезпечити регулярний моніторинг досягнутих результатів.

Отже, подолання бідності залишається одним із ключових викликів сучасного глобального розвитку та важливою передумовою досягнення інших Цілей сталого розвитку. Для України особливого значення набуває адаптація міжнародного досвіду до умов повоєнного відновлення, розвиток людського капіталу, підвищення адресності соціальної підтримки та забезпечення інклюзивного економічного зростання. Реалізація запропонованих заходів сприятиме підвищенню рівня добробуту населення, зміцненню соціальної стійкості держави та наближенню до досягнення Цілі сталого розвитку 1 «Подолання бідності».

Перспективи подальших досліджень пов'язані з оцінюванням регіональних відмінностей бідності в Україні в умовах повоєнного відновлення, аналізом ефективності цифрових інструментів соціальної підтримки, дослідженням впливу ESG-інвестицій на соціальний розвиток та удосконаленням методології вимірювання багатовимірної бідності в постконфліктних суспільствах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Rowntree B. S. Poverty: A Study of Town Life. London : Macmillan, 1901. URL: <https://archive.org/details/b28063661> (дата звернення: 13.01.2026).
2. World Bank. Poverty and Inequality Platform (PIP). Washington : World Bank, 2023. URL: <https://pip.worldbank.org> (дата звернення: 15.01.2026).
3. Townsend P. Poverty in the United Kingdom: A Survey of Household Resources and Standards of Living. London : Penguin Books, 1979. URL: <https://www.poverty.ac.uk/system/files/townsend-book-pdfs/PIUK/piuk-whole.pdf> (дата звернення: 16.01.2026).
4. Sen A. Development as Freedom. New York : Anchor Books, 1999. URL: <https://ir101.co.uk/wp-content/uploads/2018/11/Sen-Development-as-Freedom.pdf> (дата звернення: 16.01.2026)
5. UNDP. Human Development Report 2021/2022: Uncertain Times, Unsettled Lives. New York : UNDP, 2022. 290 p. URL: <https://hdr.undp.org/content/human-development-report-2021-22> (дата звернення: 18.01.2026).
6. CPRC (Chronic Poverty Research Centre). The Chronic Poverty Report 2008–09. Manchester : CPRC, 2008. 180 p. URL: <https://www.chronicpoverty.org> (дата звернення: 18.01.2026).
7. Eurostat. Living Conditions in Europe – Poverty and Social Exclusion. Luxembourg : European Commission, 2022. 168 p. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Living_conditions_in_Europe_-_poverty_and_social_exclusion (дата звернення: 18.01.2026).
8. Alkire S., Foster J. Counting and Multidimensional Poverty Measurement. Journal of Public Economics. 2011. Vol. 95, Iss. 7–8. P. 476–487. DOI: 10.1016/j.jpubeco.2010.11.006. URL: <https://doi.org/10.1016/j.jpubeco.2010.11.006> (дата звернення: 18.01.2026).

9. OPHI. Global Multidimensional Poverty Index 2023. Oxford : OPHI, 2023. 128 p. URL: <https://ophi.org.uk/global-mpi> (дата звернення: 03.02.2026).
10. Ravallion M. The Economics of Poverty: History, Measurement, and Policy. Oxford : Oxford University Press, 2016. URL: <https://global.oup.com/academic/product/the-economics-of-poverty-9780190212766> (дата звернення: 03.02.2026).
11. Ravallion M. The Economics of Poverty: History, Measurement, and Policy. Oxford : Oxford University Press, 2016. URL: <https://global.oup.com/academic/product/the-economics-of-poverty-9780190212766>
12. World Commission on Environment and Development. Our Common Future. Oxford : Oxford University Press, 1987. URL: <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5987our-common-future.pdf> (дата звернення: 03.02.2026).
13. United Nations. Transforming our world: The 2030 Agenda for Sustainable Development : Resolution A/RES/70/1. New York : UN, 2015. 35 p. URL: <https://sdgs.un.org/2030agenda> (дата звернення: 08.02.2026).
14. IOM Ukraine. Ukraine Internal Displacement Report: General Population Survey. Geneva : IOM, 2022. URL: <https://displacement.iom.int/ukraine> (дата звернення: 08.02.2026).
15. UN Statistics Division. SDG Indicators Metadata Repository. 2023. URL: <https://unstats.un.org/sdgs/metadata> (дата звернення: 15.02.2026).
16. World Bank. Poverty and Shared Prosperity 2022: Correcting Course. Washington, DC : World Bank, 2022. 196 p. URL: <https://www.worldbank.org/en/publication/poverty-and-shared-prosperity> (дата звернення: 15.02.2026).
17. OECD. Aid at a Glance – Official Development Assistance 2022 Statistics. Paris : OECD, 2023. URL: <https://www.oecd.org/dac/financing-sustainable-development/development-finance-data> (дата звернення: 15.02.2026).
18. UNCTAD. World Investment Report 2023: Investing in Sustainable Energy for All. Geneva : United Nations Conference on Trade and Development, 2023.

214 p. URL: <https://unctad.org/publication/world-investment-report-2023> (дата звернення: 15.02.2026).

19. Foster J., Greer J., Thorbecke E. A Class of Decomposable Poverty Measures. *Econometrica*. 1984. Vol. 52, No. 3. P. 761–766. URL: <https://www.jstor.org/stable/1913475> (дата звернення: 15.02.2026).

20. Sen A. Poverty: An Ordinal Approach to Measurement. *Econometrica*. 1976. Vol. 44, No. 2. P. 219–231. URL: <https://www.jstor.org/stable/1912718> (дата звернення: 20.02.2026).

21. Державна служба статистики України. Обстеження умов життя домогосподарств України у 2021 році : статистичний збірник. Київ : Державна служба статистики України, 2022. 184 с. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 20.02.2026).

22. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо оцінки рівня бідності : наказ Міністерства соціальної політики України від 10.01.2017 р. № 17. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0728-17#Text> (дата звернення: 20.02.2026).

23. Лібанова Е. М. Бідність населення України: методологія, методика та практика аналізу : монографія. Київ : НАН України, Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи, 2014. 412 с. URL: <https://idss.org.ua> (дата звернення: 20.02.2026).

24. Banerjee A. V., Duflo E. *Poor Economics: A Radical Rethinking of the Way to Fight Global Poverty*. New York : PublicAffairs, 2011. 320 p. URL: <https://economics.mit.edu/people/faculty/abhijit-banerjee/poor-economics> (дата звернення: 03.03.2026).

25. Milanovic B. *Global Inequality: A New Approach for the Age of Globalization*. Cambridge : Harvard University Press, 2016. 320 p.

26. Oxfam International. *Survival of the Richest: How We Must Tax the Super-Rich Now to Fight Inequality*. Oxford : Oxfam International, 2023. 48 p. URL: <https://www.oxfam.org/en/research/survival-richest> (дата звернення: 03.03.2026).

27. FAO, IFAD, UNICEF, WFP, WHO. The State of Food Security and Nutrition in the World 2022: Repurposing Food and Agricultural Policies to Make Healthy Diets More Affordable. Rome : FAO, 2022. 260 p. URL: <https://www.fao.org/publications/sofi/2022/en/> (дата звернення: 03.03.2026).
28. IPCC. Climate Change 2022: Impacts, Adaptation and Vulnerability. Cambridge : Cambridge University Press, 2022. 3056 p. URL: <https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg2/> (дата звернення: 03.03.2026).
29. ITU. Measuring Digital Development: Facts and Figures 2022. Geneva : International Telecommunication Union, 2022. 28 p. URL: <https://www.itu.int/itu-d/reports/statistics/facts-figures-2022/> (дата звернення: 03.03.2026).
30. World Bank. Poverty, Prosperity, and Planet Report 2024: Pathways Out of the Polycrisis. Washington, DC : World Bank, 2024. URL: <https://www.worldbank.org/en/publication/poverty-prosperity-and-planet> (дата звернення: 03.03.2026).
31. Transparency International. Corruption Perceptions Index 2022. Berlin : Transparency International, 2022. URL: <https://www.transparency.org/en/cpi/2022> (дата звернення: 12.03. 2026).
32. GiveDirectly. Long-run Research on Unconditional Cash Transfers. URL: <https://www.givedirectly.org/research-on-cash-transfers> (дата звернення: 12.03. 2026).
33. McKinsey Global Institute. Digital Finance for All: Powering Inclusive Growth in Emerging Economies. New York : McKinsey Global Institute, 2016. 104 p. URL: <https://www.mckinsey.com/featured-insights/employment-and-growth/how-digital-finance-could-boost-growth-in-emerging-economies> (дата звернення: 12.03. 2026).
34. Bloomberg Intelligence. ESG assets may hit \$53 trillion by 2025, a third of global AUM. URL: <https://www.bloomberg.com/professional/insights/trading/esg-assets-may-hit-53-trillion-by-2025-a-third-of-global-aum/> (дата звернення: 16.03. 2026).

35. Вергун А. М., Кривоконь О. Г. Цілі сталого розвитку в системі пріоритетів соціально-економічного розвитку України. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка». 2022. № 1(59). С. 112–118.
36. Goedhart T., Halberstadt V., Kapteyn A., van Praag B. The Poverty Line: Concept and Measurement. *Journal of Human Resources*. 1977. Vol. 12, No. 4. P. 503–520. DOI: 10.2307/145372. URL: <https://doi.org/10.2307/145372> (дата звернення: 22.03.2026).
37. United Nations. The Sustainable Development Goals Report 2023: Special Edition. Towards a Rescue Plan for People and Planet. New York : United Nations, 2023. 80 p. URL: <https://unstats.un.org/sdgs/report/2023/> (дата звернення: 22.03.2026).
38. World Bank. Four Decades of Poverty Reduction in China: Drivers, Insights for the World, and the Way Ahead. Washington : World Bank, 2022. URL: <https://openknowledge.worldbank.org/entities/publication/c0d9423b-f682-5f14-b40b-22b99af80b97> (дата звернення: 24.03.2026).
39. Roy S. S., Van der Weide R. Poverty in India Has Declined over the Last Decade But Not as Much as Previously Thought. Washington : World Bank, 2022. URL: <https://openknowledge.worldbank.org/entities/publication/2c93123f-dbbc-58fa-b70f-1e247ecab589> (дата звернення: 25.03.2026).
40. UNESCO. Education: From Disruption to Recovery. Paris : UNESCO, 2023. URL: <https://www.unesco.org/en/covid-19/education-response> (дата звернення: 28.03.2026).
41. Nedelkoska L., Quintini G. The Risk of Automation for Jobs in OECD Countries. *OECD Social, Employment and Migration Working Papers*. Paris : OECD Publishing, 2018. No. 189. 66 p. DOI: 10.1787/5j1z9h56dvq7-en. URL: https://www.oecd.org/en/publications/the-risk-of-automation-for-jobs-in-oecd-countries_5j1z9h56dvq7-en.html (дата звернення: 12.03.2026).
42. World Bank. Women, Business and the Law 2023. Washington, DC : World Bank, 2023. 190 p. URL: <https://wbl.worldbank.org/en/wbl> (дата звернення: 12.03.2026).

43. UNICEF, World Bank Group. Global Trends in Child Monetary Poverty According to International Poverty Lines. New York : UNICEF, 2024. URL: <https://www.unicef.org/media/146771/file/Global%20Trends%20in%20Child%20Monetary%20Poverty:%20According%20to%20International%20Poverty%20Lines.pdf> (дата звернення: 12.03.2026).
44. United Nations. World Population Prospects 2022: Summary of Results. New York : United Nations, 2022. 54 p. URL: <https://www.un.org/development/desa/pd/content/World-Population-Prospects-2022> (дата звернення: 14.03.2026).
45. Grameen Bank. Annual Report 2023. Dhaka : Grameen Bank, 2024. URL: <https://grameenbank.org.bd/archives/annual-report> (дата звернення: 14.03.2026).
46. Parker S. W., Todd P. E. Conditional Cash Transfers: The Case of Progreso/Oportunidades. Journal of Economic Literature. 2017. Vol. 55, No. 3. P. 866–915. DOI: 10.1257/jel.20151233. URL: <https://www.aeaweb.org/articles?id=10.1257/jel.20151233> (дата звернення: 14.03.2026).
47. Standing G. Basic Income: And How We Can Make It Happen. London : Pelican Books, 2017. 384 p. URL: https://www.rentabasicuniversal.es/wp-content/uploads/2018/09/Basic-Income_-And-How-We-Can-Ma-Guy-Standing.pdf (дата звернення: 20.03.2026).
48. Banerjee A., Karlan D., Zinman J. Six Randomized Evaluations of Microcredit: Introduction and Further Steps. American Economic Journal: Applied Economics. 2015. Vol. 7, No. 1. P. 1–21. DOI: 10.1257/app.20140287. URL: <https://doi.org/10.1257/app.20140287> (дата звернення: 03.04.2026).
49. Unique Identification Authority of India. Aadhaar Dashboard. New Delhi : UIDAI, 2023. URL: <https://uidai.gov.in> (дата звернення: 03.04.2025).
50. Suri T., Jack W. The Long-Run Poverty and Gender Impacts of Mobile Money. Science. 2016. Vol. 354, No. 6317. P. 1288–1292. DOI:

10.1126/science.aah5309. URL: <https://doi.org/10.1126/science.aah5309> (дата звернення: 03.04.2026).

51. Міністерство цифрової трансформації України. Портал Дія. URL: <https://diia.gov.ua> (дата звернення: 04.04. 2026).

52. OECD. Social Impact Bonds: State of Play and Lessons Learnt. Paris : OECD Publishing, 2016. 88 p. URL: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2016/06/social-impact-bonds_1c905def/3064b396-en.pdf (дата звернення: 15.04.2025).

53. World Bank. World Development Report 2008: Agriculture for Development. Washington : World Bank, 2007. 386 p. URL: <https://openknowledge.worldbank.org/entities/publication/ba969388-b5eb-5155-b8f2-6d323a6e5a52> (дата звернення: 15.04. 2026).

54. Psacharopoulos G., Patrinos H. A. Returns to Investment in Education: A Decennial Review of the Global Literature. Education Economics. 2018. Vol. 26, No. 5. P. 445–458. DOI: 10.1080/09645292.2018.1484426. URL: <https://doi.org/10.1080/09645292.2018.1484426> (дата звернення: 15.04.2026).

55. Heckman J. J. The Economics of Human Development and Social Mobility. Annual Review of Economics. 2013. Т. 5. С. 689–733.

56. UNCTAD. Tackling Illicit Financial Flows for Sustainable Development in Africa. Geneva : UNCTAD, 2020. 248 p. URL: https://unctad.org/system/files/official-document/aldcafrica2020_en.pdf (дата звернення: 15.04. 2026).

57. ILO. World Social Protection Report 2024–26: Universal Social Protection for Climate Action and a Just Transition. Geneva : International Labour Office, 2024. URL: https://www.ilo.org/sites/default/files/2024-09/WSPR_2024_EN_WEB_1.pdf (дата звернення: 15.04. 2026).

58. FAO. FAO Food Price Index. Rome : Food and Agriculture Organization of the United Nations, 2024. URL: <https://www.fao.org/worldfoodsituation/foodpricesindex/en/> (дата звернення: 15.04. 2026).